

Valsts kanceleja

RĪGAS
STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Profilakses un agrīnās intervences
programmas KiVa monitoringa pētījums

PAR PĀRIDARĪJUMU IZPLATĪBU SKOLĒNU VIDŪ

**PĒTĪJUMA
ZIŅOJUMS**

Rīga, 2023

Sprinģe, L., Gobiņa, I., Ķīvīte-Urtāne, A., Maļina, L. (2023). Profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa monitoringa pētījums par pāridarījumu izplatību skolēnu vidū: Pētījuma ziņojums. Rīga: Valsts kanceleja. 56 lpp.

Pētījuma veicējs: Rīgas Stradiņa universitāte

Pasūtītājs: Valsts kanceleja

Saturs

Kopsavilkums	4
Summary.....	6
1. Ievads un pētījuma aktualitāte	8
2. Pētījuma materiāls un metodes	12
2.1. Pētījuma instrumentārijs un izmantotās datu ieguves metodes	12
2.2. Izlases metode un plānotā respondentu izlase	12
2.3. Sasniegtā izlase, izlases struktūras raksturojums pēc dzimuma, teritorijas, reģiona un klašu grupām.....	15
2.4. Neatsaucība un tās iemesli.....	16
2.5. Datu savākšanas procesa apraksts.....	16
2.6. Izmantotās datu analīzes metodes.....	17
3. Pētījuma rezultāti.....	18
3.1. Bulinga izplatības rādītāji	18
3.2. Bulings internetā – izplatības rādītāji	24
3.3. Citu informēšana par pieredzēto bulingu.....	26
3.4. Vientulības sajūta skolā	28
3.5. Skolēnu vērtējums par savu skolu un to, kā tajā jūtas	30
3.6. Skolēnu vērtējums par skolotāju un vecāku vai aizbildņu attieksmi pret bulingu	33
3.7. Skolēnu pieredze ar nepatīkamu pieskārienu vai piezīmju saņemšanu	39
3.8. Skolēnu vērtējums par vienlīdzīgu izturēšanos skolā.....	43
4. Secinājumi	47
5. Priekšlikumi.....	48
Izmantotās literatūras saraksts	49
Pielikumi.....	53

Kopsavilkums

Bulings skolās ir aktuāla mūsdienu sabiedrības veselības problēma. Bulingu skolā raksturo apzināti un atkārtoti pāridarījumi situācijās, kur viena vai vairākas citas personas pauž fizisku, mutvārdu vai sociālu agresiju pret kādu skolēnu. Bulings var atstāt nelabvēlīgas sekas gan īstermiņā, gan ilgtermiņā, tādēļ ir būtiski to savlaicīgi risināt. Vairākos pētījumos ir pierādīts, ka bulings palielina dažādu veselības problēmu, tai skaitā depresīvu traucējumu un pašnāvniecisku domu, attīstības risku. Turklāt bērni, kuri cietuši no bulinga, biežāk noslēdzas un izolējas no apkārtējiem, sliktāk iekļaujas skolas vidē, un ir novērota lielāka antisociālas uzvedības varbūtība nākotnē.

Antibulunga programma KiVa ir pierādījumos balstīta antibulunga programma, kas izstrādāta Turku universitātē, Somijā. KiVa programmas mērķis ir samazināt pāridarījumu izplatību izglītības vidē. Programmas pamatā ir trīs elementi – profilakse, intervence un monitorings. Ņemot vērā, ka Latvijā antibulunga programma KiVa Latvijas skolās 2024./2025. mācību gadā tiks ieviesta pirmo reizi, tās efektivitātes un atbilstības Latvijas sabiedrības vajadzībām izvērtēšanai tiek veikts randomizēts, kontrolēts eksperimentāls intervences pētījums **“Profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa monitoringa pētījums par pāridarījumu izplatību skolēnu vidū”**. Pētījumu īstenoja Rīgas Stradiņa universitāte pēc Valsts kancelejas pasūtījuma.

Pētījuma mērķis bija veikt profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa monitoringa pētījumu par pāridarījumu izplatību vispārizglītojošo skolu 1.–9. klašu skolēnu vidū un veicināt uz pētījumu rezultātiem balstītu agrīnā preventīvā atbalsta sistēmas attīstību Latvijā. Pētījumā izmantota reģionāli un teritoriāli stratificēta randomizēta klasteru **atlase**. Pēc nejaušības principa pētījuma atlasē iekļautas 63 izglītības iestādes pētījuma kontroles grupā un 64 – eksperimentālajā grupā. Datu ievākšanai izmantota elektroniskā pašai aizpildes anketa, kuru skolēni paši pildīja klātienē savā skolā. Anketas **instrumentārijs** ietvēra validētus jautājumus, ko izstrādājusi Turku Universitāte profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa 1.–9. klasei ietvaros. Visi instrumenti ar profesionāla tulka palīdzību tika tulkoti no angļu uz latviešu valodu. Pētījuma **lauka darbs** norisinājās no 2023. gada 15. maija līdz 30. jūnijam. Atkārtota skolēnu anketēšana paredzēta 2024. gada maijā (pēc KiVa programmas ieviešanas pētījuma eksperimentālajā grupā).

Pētījuma rezultāti liecina, ka vismaz vienu reizi pēdējo pāris mēnešu laikā **bulingu** ir pieredzējuši 40,2% skolēnu. Atbilstoši *Oliveus* bulinga gadījuma definīcijai, kurā par bulinga gadījumiem tiek uzskatīti tādi gadījumi, kad skolēns cietis no bulinga 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk, pēdējo pāris mēnešu laikā bulingu pieredzējuši 22,4% skolēnu. Bulinga prevalence mazinās, pieaugot skolēnu vecumam.

Skolēnu īpatsvars, kuri **darījuši pāri citiem** vismaz vienu reizi pēdējo mēnešu laikā, ir 34,0% skolēnu. Vismaz 2 vai 3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā citus bulingojuši 11,3% aptaujāto. Lielāks īpatsvars bulingotāju ir zēnu un jaunāko klašu skolēnu vidū.

Kopumā **būtiskas atšķirības** bulinga izplatībā **kontroles un eksperimentālajā grupā nenovēroja**, tās bija tikai atsevišķās atbilžu kategorijās par bulinga biežumu. Kontroles grupā bija novērots augstāks no bulinga vairākas reizes nedēļā cietušo skolēnu īpatsvars un augstāks pāridarītāju īpatsvars nekā eksperimentālajā grupā, kas jāņem vērā, analizējot KiVa monitoringa pētījuma rezultātus pēc KiVa programmas intervences ieviešanas.

Mūsdienās arvien aktuālāks kļūst arī bulings interneta vidē jeb kiberbulings. Pētījuma rezultāti liecina, ka no **kiberbulinga** kaut reizi pēdējo pāris mēnešu laikā cietuši kopumā 21,8% skolēnu.

Skola ir vide, kur bērns pavada lielu daļu savas ikdienas, tādēļ ir būtiski, kā skolēns jūtas savā skolā. Pētījuma rezultātos redzams, ka 10,9% skolēnu skolā jūtas **vientuļi**, bet tie skolēni, kuri skolā cieš no bulinga, vientuļību izjūt daudz biežāk. 19,4% skolēnu apgalvo, ka viņu klasē **nav pierasts palīdzēt viens otram**, 15,1% skolēnu **nav priecīgi būt savā klasē**, bet 15,0% skolēnu ziņo, ka viņiem **nepatīk, kā viņi jūtas savā skolā**.

Bulinga mazināšanai ir nepieciešams atbalsts no pieaugušajiem. Kā liecina pētījuma rezultāti, no visiem skolēniem, kuri ir cietuši no bulinga, 56,8% ir par to **kādam teikuši**. Visbiežāk par pieredzēto bulingu skolēni izstāsta mājās saviem vecākiem vai kādam citam pieaugušajam. Pētījuma rezultāti rāda, ka zēni biežāk informē skolotāju, savukārt meitenes – vecākus vai citus mājiniekus. Skolēniem pieaugot, skolotāju informēšana par bulingu mazinās.

Bulingam, tāpat kā citiem vardarbības veidiem, ir liela nozīme apkārtējās sabiedrības tolerancei pret vardarbību, līdz ar to pieaugušo noteiktajām normām un vērtībām var būt būtiska nozīme bulinga mazināšanā. Skolēnu aptauja liecina, ka ne visi skolēni uzskata, ka skolotāju un vecāku attieksme pret bulingu ir negatīva. Tikai puse skolēnu norāda, ka viņu **skolotājiem bulings šķiet nepieņemams**; 17,4% skolēnu uzskata, ka **skolotājs maz vai neko nevar darīt**, lai bulingu mazinātu; 67,7% skolēnu uzskata, ka viņu **vecāki uzskata bulingu par nepieņemamu**.

No visiem aptaujātajiem skolēniem pēdējo pāris mēnešu laikā savā skolā **fizisku tuvošanos vai pieskārienus**, kas likuši justies neērti vai satrauktus, ir pieredzējuši 27,5% skolēnu, bet **nepatīkamas piezīmes vai apsaukāšanos** ķermeņa vai seksualitātes dēļ pēdējo mēnešu laikā savā skolā ir dzirdējuši 36,4% skolēnu. **Īsziņas vai zvanus no skolasbiedriem, kas saistīti ar dzimumu** vai seksualitāti, bijuši nepiedienīgi vai likuši satrauktus, saņēmuši 11,7% skolēnu.

Pieņemšana un vienlīdzīga attieksme – neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām – mazina bulinga gadījumu varbūtību. Gandrīz puse (44,8%) skolēnu uzskata, ka **skolas personāls izturas vienlīdzīgi** neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām, bet tikai 28,4% skolēnu uzskata, ka **skolēni savā starpā izturas vienlīdzīgi**.

Pētījuma rezultāti liecina, ka bulings Latvijas skolās joprojām ir aktuāla problēma un tā risināšanai ir nepieciešama sistēmiska un ilgtspējīga pieeja. Lai sekmīgi mazinātu bulinga gadījumus, ir nepieciešams strādāt gan ar cietušajiem, gan pāridarītājiem, gan novērotājiem jeb bulinga lieciniekiem. Pētījumā iekļauto skolu aptaujas dati parādīja, ka būtisku atšķirību bulinga izplatības rādītājos pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā nav, un tas ļaus veikt antibulinga programmas KiVa intervences panākto efektu nākamā mācību gada beigās.

Summary

Bullying in schools is a topical public health problem. Bullying at school is deliberate and repeated offenses in situations where one or more other persons express physical, verbal or social aggression against a student. Bullying is characterized by deliberate and repeated behaviour. Bullying can have both short-term and long-term negative consequences, so it is important to address it early. Several studies have shown that bullying increases the risk of various health problems, including depressive disorders and suicidal thoughts. Likewise, children who have suffered from bullying are more likely to withdraw and isolate themselves from others, fit in the school environment more poorly, and a higher probability of antisocial behaviour in the future has been observed.

The anti-bullying program KiVa is an evidence-based anti-bullying program developed at the University of Turku, Finland. The goal of the KiVa program is to reduce the prevalence of abuse in the educational environment. The program is based on three elements – prevention, intervention and monitoring. Considering that in Latvia, the anti-bullying program KiVa in Latvian schools in the study year 2024/2025 will be introduced for the first time, a randomized, controlled experimental intervention study “KiVa monitoring study of prevention and early intervention program on prevalence of abuse among schoolchildren” is being conducted to evaluate its effectiveness and compliance with the needs of Latvian society. The study was carried out by Rīga Stradiņš University on the order of the State Chancellery.

The aim of the study was to conduct a monitoring study of the prevention and early intervention program KiVa on the spread of abuse among students of grades 1–9 of general education schools and to promote the development of the early preventive support system in Latvia based on the research results. The study uses regionally and territorially stratified randomized cluster selection. According to the random principle, 63 educational institutions were included in the study control group and 64 in the experimental group. An electronic self-administered questionnaire was used for data collection, which students filled out in person at their school. The questionnaire instrument included validated questions developed by the University of Turku prevention and early intervention program KiVa within the 1st–9th grade. All instruments were translated from English to Latvian with the help of a professional translator. The research field work took place from May 15 to June 30, 2023. A repeat survey of students is scheduled for May 2024 (after the implementation of the KiVa program in the experimental group of the study).

The results of the study show that 40.2% of students have experienced bullying at least once in the last couple of months. According to Olweus's definition of a bullying case, where bullying cases are those cases where a student has been bullied 2 or 3 times a month or more often, 22.4% of students have experienced bullying in the last few months. The prevalence of bullying decreases as students get older.

The proportion of students who have offended others at least once in the last months is 34.0% of students. 11.3% of respondents have bullied others at least 2 or 3 times in the last couple of months. A larger share of bullies is among boys and younger students.

In general, significant differences in the prevalence of bullying in the control and experimental groups were not observed, except in certain categories of responses regarding the frequency of bullying. In the control group, a higher proportion of students who were bullied several times a week and a higher proportion of perpetrators were observed than in the experimental group, which should be taken into account when analyzing the results of the KiVa monitoring study after the introduction of the KiVa program intervention.

Bullying on the Internet, or cyberbullying, is also becoming more and more relevant nowadays. The results of the study show that a total of 21.8% of students have suffered from cyberbullying at least once in the last couple of months.

The school is the environment where the child spends a large part of his daily life, so it is important how the student feels in his school. The results of the study show that 10.9% of students feel lonely at school, but those students who suffer from bullying at school feel lonely much more often. 19.4% of students say that they are not used to helping each other in their class, 15.1% of students are not happy to be in their class, and 15.0% of students report that they do not like how they feel in their school.

Adult support is needed to reduce bullying. According to the results of the study, 56.8% of all students who have suffered from bullying have told someone about it. Most often, the student tells his parents or another adult at home about the bullying he has experienced. The results of the study show that boys inform the teacher more often, while girls inform their parents or other household members more often. As students get older, teachers' awareness of bullying decreases.

Bullying, like other forms of violence, plays an important role in the surrounding society's tolerance for violence, therefore the norms and values set by adults can play a significant role in reducing bullying. The student survey shows that not all students believe that the attitude of teachers and parents towards bullying is negative. Only half of the students indicate that their teachers find bullying unacceptable. 17.4% of students believe that the teacher can do little or nothing to reduce bullying. 67.7% of students believe that their parents consider bullying unacceptable.

Of all the students surveyed, 27.5% of students have experienced physical approaches or touches that made them feel uncomfortable or upset in the last few months at their school, while 36.4% have heard unpleasant remarks or name-calling because of their body or sexuality in their school in the last few months. 11.7% of students have received text messages or calls related to gender or sexuality that were inappropriate or caused anxiety from schoolmates.

Acceptance and equal treatment, regardless of gender, sexual orientation, skin color, nationality, religion, physical or mental characteristics, reduces the likelihood of bullying. Almost half (44.8%) of students believe that school staff treat each other equally, regardless of gender, sexual orientation, skin color, nationality, religion, physical or mental characteristics, but only 28.4% of students believe that students treat each other equally.

The results of the study show that bullying in Latvian schools is still an actual problem and that a systemic and sustainable approach is needed to solve it. In order to successfully reduce cases of bullying, it is necessary to implement interventions aimed at victims, perpetrators, and observers or witnesses of bullying. The survey data of the schools included in the study showed that there are no significant differences in the prevalence of bullying in the control and experimental groups of the study, which will allow the effect achieved by the anti-bullying program KiVa intervention to be carried out at the end of the next school year.

1. Ievads un pētījuma aktualitāte

Bulings (angl. – *bullying*) jau ilgstoši ir bijusi zināma problēma skolās, taču tikai pagājušā gadsimta 70. gados Skandināvijā aizsākās šī fenomena apzināta pētniecība. Psihologijas profesors Dens Olveus (*Dan Olweus*) no Norvēģijas ir pazīstama autoritāte bulinga fenomena pētniecībā un tiek uzskatīts par bulinga problēmas skolās pētniecības aizsācēju (*Olweus Bullying Prevention Program, n.d.*). Bulinga pētniecībā pamatā izmanto Olveusa izstrādāto bulinga definīciju, proti, bulinga gadījumā persona atkārtoti un ilglaicīgi ir pakļauta negatīvai rīcībai no citu (-as) personu (-as) puses, kas nozīmē tīšu sāpju, ciešanu izraisīšanu citai personai verbālā, fiziskā vai arī psiholoģiskā (piemēram, ignorēšana) veidā (Olweus, 1973). Bulinga gadījumā ir raksturīga iesaistīto skolēnu spēku nevienlīdzība vai nu vecuma un fiziskā spēka, vai arī psiholoģiskā brieduma un spēju atšķirības ziņā. Būtiski diagnosticējošie faktori bulinga izplatības identificēšanā ir definīcijā iekļautie jēdzieni “atkārtoti” un “ilglaicīgi”, jo ir nepieciešams izslēgt no šīs definīcijas gadījuma rakstura un netīšas negatīvas rīcības, kuras ir vērstas pret personu kādā konflikta situācijā. Bulinga problēmas apzināšanā nebūtu iekļaujami gadījumi, kad, piemēram, divi skolēni aptuveni līdzīgā fiziskā un psiholoģiskā spēka ziņā kaujas vai strīdas (Olweus, 2003). Ņemot vērā validēšanas rezultātus, zemākais sliekšnis, lai skolēnus klasificētu kā piederīgus bulinga upuru vai pāridarītāju lomai, ir vismaz 2–3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā (Solberg & Olweus, 2003).

Pastāv vairākas bulinga formas: tiešais bulings – fiziski vai psiholoģiski (apsaukšanās, lamāšanās u. tml.) uzbrukumi; netiešais bulings, kas izpaužas attiecību veidā, piemēram, kā sociālā izolēšana, baumošana, kā arī kiberbulings, kas tiek īstenots elektroniskajā komunikācijā, izmantojot internetu, piemēram, sociālajos medijos, un mobilos telefonus (Olweus, 2003; Olweus et al., 2019). Šobrīd kiberbulingam tiek pievērsta uzmanība kā salīdzinoši jaunai bulinga formai, taču longitudinālie pētījumi, kas veikti ASV un Norvēģijā, liecina, ka kiberbulings nav radījis “jaunus” bulinga upurus vai pāridarītājus, bet tie vairumā gadījumu ir tie paši skolēni, kas ir upura vai pāridarītāja lomā kādā no tradicionālajām bulinga formām. Tādējādi skolām tiek rekomendēts primāri fokusēties uz tradicionālā bulinga izplatības mazināšanu un profilaksi skolās, kas reizē varētu salīdzinoši mazināt kiberbulinga izplatību (Olweus, 2012). Pētījumos tiek izmantotas atšķirīgas kiberbulinga definīcijas attiecībā uz pētāmo laika periodu un sliekšni, no kura skolēns tiek pieskaitīts kiberbulingā iesaistīto grupā, kā rezultātā metaanalīzes rezultāti par kiberbulinga izplatību skolēnu vidū svārstās no 3–4% līdz pat 40–50% (Brochado et al., 2017; Kowalski et al., 2014). Tā rezultātā tiek ieteikts kiberbulingu pētīt un iekļaut kopējā bulinga definīcijā kā atsevišķu specifisku bulinga formu, nevis pilnīgi citu fenomenu (Olweus & Limber, 2018).

Metaanalīzes dati, ņemot vērā dažādās valstīs veikto 80 pētījumu rezultātus skolēniem vecumā no 12 līdz 18 gadiem, liecina, ka tradicionālā bulinga izplatība skolās ir vidēji 35%, kamēr kiberbulinga izplatība – 15%. Starp abām bulinga formām novēro pārklāšanos. Pētījuma autori norāda, ka minētie rezultāti ir attiecināmi tikai uz metaanalīzē iekļauto pētījumu kontekstu (Modecki et al., 2014). Salīdzināt bulinga izplatības rezultātus dažādos pētījumos ir problemātiski, ņemot vērā lietoto bulinga gadījuma definīciju un pētījumu metodoloģijas atšķirības.

Starptautiskais skolēnu veselības paradumu pētījums (angl. *Health Behaviour among School-aged Children Study – HBSC*, turpmāk – *HBSC*) ir Pasaules Veselības organizācijas atbalstīts projekts, kura ietvaros pēc standartizēta pētījuma protokola ik pēc četriem gadiem skolās tiek veikta aptauja pētījuma dalībvalstīs reprezentatīvās 11, 13 un 15 gadu vecu skolēnu izlasēs. Šī pētījuma ietvaros atkārtoti ir pētīti arī bulinga jautājumi (<https://hbsc.org/>). Analizējot *HBSC* pētījuma bulinga izplatības tendences 37 valstīs laikā

no 2002. līdz 2014. gadam, tika konstatēts, ka kopumā tradicionālā bulinga izplatība skolās lielākajā daļā valstu ir samazinājusies gan zēniem, gan meitenēm. Tomēr Latvija ir viena no valstīm, kur bulinga izplatība skolās zēniem nav būtiski mainījusies, bet meitenēm pat pieaugusi. Šajā pētījumā 45,8% skolēnu, kuri cietuši no kiberbulinga, bija cietuši arī no tradicionālā bulinga skolā (Cosma et al., 2020).

Izaicinājums skolās valdošā bulinga izplatības salīdzināšanai dažādu valstu pētījumos ir angļu terminu “bullying” tulkošana dažādās valodās, saglabājot identisku šī jēdziena nozīmi. Pastāv noteiktas kultūras, vēsturiskas un valodu atšķirības, kas ietekmē bulinga jēdzienā iekļautos aspektus un nianšes (Smith et al. (eds.), 2000). Salīdzinošais pētījums par “bullying” termina lietošanu un atšķirībām 14 valstīs liecina, ka bulinga izplatības rādītājus ietekmē ne tikai lietotā valoda bulinga jēdziena apzīmēšanai, bet arī pašu bērnu vecums, kas nosaka šajā jēdzienā ietvertu pazīmju atpazīšanu (Smith et al., 2002). Arī Latvijā, pētot bulinga izplatību un problemātiku, ir izmantoti vairāki jēdzieni šī fenomena raksturošanai. *HBSC* pētījumā ir lietots termins “ņirgāšanās”. Pēc šī pētījuma datiem Latvijā kopumā starp skolēniem 11, 13 un 15 gadu vecumā ņirgāšanās upuru īpatsvars no 2002. līdz 2018. gadam zēniem nav būtiski mainījies (vidēji 21,4%), bet meitenēm pieaudzis no 16,2% līdz 21,3%. Savukārt pusaudžu īpatsvars, kuri ņirgājušies par citiem (pāridarītāji), abiem dzimumiem laikā no 2002. gada (10,2% meitenes un 22,7% zēni) līdz 2006. gadam (17,7% meitenes un 29,5% zēni) bija būtiski palielinājies, un turpmāk pāridarītāju īpatsvars būtiski nemainījās, līdz 2018. gadā tika novērota pāridarītāju īpatsvara samazināšanās (12,3% meitenes un 21,4% zēni) (Pudule u.c., 2020). Kopumā 45 *HBSC* pētījuma dalībvalstu vidū Latvija ieņem otro vietu ņirgāšanās izplatības ziņā aiz Lietuvas (WHO, 2020). Savukārt 2018. gadā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) valstīs veiktā Starptautiskās skolēnu kompetences vērtēšanas programmas (angl. *Program for International Student Assessment – PISA*) pētījumā “bullying” termins tulkots kā “pāridarījumi”, konstatējot, ka Latvijā 35% skolēnu 15 gadu vecumā tika pakļauti fiziskiem vai emocionāliem “pāridarījumiem”, ieņemot augstāko vietu pārējo *OECD* dalībvalstu vidū (LU, IZD, 2019).

Šodien bulings skolās ir atzīts par sabiedrības veselības problēmu, kas atstāj gan tūlītējas, gan ilgtermiņa sekas bulingā iesaistītajiem dažādās lomās, proti, gan upuriem un pāridarītājiem, gan arī novērotājiem (Masiello & Schroeder, 2014). Novērotāji var būt atbalstoši upuriem vai pāridarītājiem, ko lielā mērā nosaka ne tikai individuālie psiholoģiskie faktori (Parris et al., 2020), bet arī skolas vide un attieksme pret bulingu skolā (Mulvey et al., 2021). Tādējādi bulings skolā nav izolēta problēma tikai upura/-u un pāridarītāja/-u starpā, bet bulings ietekmē skolas vidi kopumā.

Līdz šim veiktie longitudinālie pētījumi ir devuši pārlicinošus pierādījumus, kas ļauj secināt, ka bulingam skolās ir komplicēta un negatīva ietekme gan uz personību, gan veselību un dzīves kvalitāti kopumā. Sistemātiskā pārskata rezultāti liecina, ka bērni un pusaudži, kas ir pakļauti bulingam skolā, biežāk cieš no depresijas un trauksmes, kā arī lieto atkarības vielas (Moore, 2017). Bulings skolā ir iemesls zemākai ar veselību saistītai dzīves kvalitātei (Chester et al., 2017). Bulinga upuriem ir vairāk izplatītas dažādas psihosomatiskas veselības sūdzības (Bjereld et al., 2022; Hansson, et al., 2020). Gan bulinga, gan kiberbulinga upuriem skolā biežāk novēro īsāku miega ilgumu (Hysing et al., 2021; Sampasa-Kanyinga et al., 2018). Bērniem, kas cieš no bulinga skolā, ir biežākas sūdzības par sāpēm un viņi biežāk lieto pretsāpju medikamentus (Garvey et al., 2019a; Garvey et al., 2019b). Bulings skolā ir saistīts arī ar sliktāku akadēmisko sniegumu un sekmēm mācībās (Hysing et al., 2021; Riffle et al., 2021).

Bulinga problēmas kontekstā atsevišķi ir pētīti arī bērni – pāridarītāji. Vairāku metaanalīžu rezultātu apkopojums liecina, ka bulinga pieredze skolā gan upuriem, gan

pāridarītājiem palielina suicidālu domu un uzvedības risku no divām līdz pat četrām reizēm (Holt et al., 2015). Metaanalīzes rezultāti liecina, ka pāridarītājiem ir nozīmīgi lielāks atkarības vielu lietošanas risks, jo īpaši skolēniem, kas ieņēmuši pāridarītāja lomu jau agrīnā skolas vecumā (Vrijen et al., 2021). Longitudinālo pētījumu rezultāti liecina, ka pāridarītājiem vēlākā vecumā par 2/3 ir, bet bulinga upuriem skolā – par 1/3 pieaug varbūtība kļūt par vardarbības upuriem vai varmākām salīdzinājumā ar tiem, kas nav bijuši upura vai pāridarītāja lomā (Ttofi et al., 2012). Somijas kohortas pētījumā, sekojot skolēniem, kas cietuši no bulinga vai bijuši kā pāridarītāji skolā 8 gadu vecumā, pēc policijas reģistra datiem tika secināts, ka šādiem skolēniem 31 gada vecumā ir būtiski lielāks risks kļūt par varmākām. Zēniem pāridarītājiem vēlāk, 31 gada vecumā, risks iesaistīties vardarbībā pieauga trīs reizes salīdzinājumā ar zēniem, kas skolā nebija pāridarītāji. Savukārt šādām meitenēm 31 gada vecumā vardarbīgas uzvedības risks bija pat piecas reizes lielāks. Bulinga upuriem saistību ar vardarbīgu uzvedību vēlākā vecumā nenovēroja (Tiiri et al., 2023).

Kohortas pētījumi liecina, ka bulings skolā būtiski palielina depresijas un trauksmes, kā arī pašnāvnieciskas uzvedības risku pieaugušo vecumā (Takiwaza et al., 2014). Bulinga upuri vēlāk pieaugušo vecumā arī izmanto vairāk mentālās veselības aprūpes pakalpojumus (Evans-Lacko, 2017). Bulings skolā līdztekus vecāku zaudējumam un piedzīvotai vardarbībai bērnībā ir atzīts par nozīmīgu psihisko veselības traucējumu cēloni pieaugušo vecumā (McKay et al., 2021).

Katram bērnam ir tiesības justies savā skolā droši. Nevienam skolēnam nevajadzētu just bailes iet uz skolu bulinga dēļ (Olweus, 2003). Tādējādi, ņemot vērā bulinga izplatību skolā un nodarīto negatīvo kaitējumu, ir izstrādātas un praksē īstenotas bulinga izplatības mazināšanas programmas skolās. Šobrīd eksistē vairākas šādas programmas, kuru efektivitāte ir pārbaudīta vairākos pētījumos (Gaffney et al., 2021).

Pirmo skolas bulinga profilakses programmu izstrādāja profesors D. Olveuss (pazīstama ir Olveusa bulinga prevencijas programma), kas pirmo reizi tika īstenota Norvēģijā pagājušā gadsimta 80. gadu vidū. Lai sasniegtu bulinga izplatības mazināšanos skolās, programmas plānā ir ietvertas izmaiņas vairākos līmeņos, proti, gan skolas, gan klašu un individuālajā līmenī, iesaistot gan skolas darbiniekus, gan skolēnus un viņu vecākus. Arī lokālās kopienas līmenī programma paredz veicināt sabiedrības atbalstu skolas bulinga izplatības mazināšanai. Šīs programmas efektivitāte ir izvērtēta vairākos pētījumos, un iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka Olveusa bulinga profilakses programma skolās mazina gan bulinga izplatību kopumā, gan arī dažādu bulinga formu izplatību atsevišķi (Olweus, 1997; Olweus & Limber, 2010; Olweus et al., 2019).

KiVa ir pierādījumos balstīta bulinga profilakses programma skolām, ko 2006. gadā ir izstrādājusi Turku Universitāte Somijā. To izstrādājuši eksperti, kas ir pētījuši bulinga fenomenu un tā procesus desmitiem gadu garumā. KiVa programma šobrīd ieviesta vairākās Eiropas valstīs, kā arī citur pasaulē, piemēram, Jaunzēlandē, ASV (KiVa, n.d.). KiVa programmas efektivitāte ir pārbaudīta vairākos pētījumos. Viens no nozīmīgākajiem KiVa efektivitātes pētījumiem ir veikts Somijā. Šajā kvaziekperimentālajā pētījumā tika iekļauti aptuveni 150 000 skolēnu no visas Somijas. Bulinga definēšanai tika izmantoti Olveusa bulinga definīcijas kritēriji. Pirmo deviņu mēnešu laikā kopš KiVa bulinga profilakses programmas ieviešanas Somijā bulinga upuru īpatsvars eksperimentālajās skolās samazinājās par 22%, bet pāridarītāju īpatsvars – par 18% salīdzinājumā ar kontroles grupas skolām. Attiecinot uz 500 000 skolēnu skaitu, tika panākta bulingā iesaistīto skolēnu skaita samazināšanās vidēji par 7500 pāridarītājiem un 12 500 bulinga upuriem (Kärnä et al., 2011). Šī paša pētījuma ietvaros tika konstatēts, ka dalība KiVa bulinga profilakses programmā skolēniem samazina trauksmes un depresijas izplatību, kā arī uzlabo vienaudžu savstarpējās attiecības skolā (Williford et al., 2012). Citā

eksperimentālā pētījumā Somijā tika konstatēts, ka KiVa programmas efekts lielāks ir bērniem sākumskolā, proti, 6–9 gadu vecumā, nevis pamatskolā (12–15 gadu vecumā) (Kärnä et al., 2012). Abos eksperimentālajos pētījumos tika novērots, ka KiVa bulinga profilakses programma skolās mazina arī kiberbulinga izplatību gan upuru, gan pāridarītāju lomā (Williford et al., 2013). Kopumā ir novērots, ka dalība KiVa programmā Somijas skolās palielina skolēnu emocionālo empātiju neatkarīgi no sākotnējās empātijas līmeņa gan zēniem, gan meitenēm (Garandeau et al., 2022).

Taču ārpus Somijas KiVa programmas efektivitātes rezultāti nav tik pārliecinoši. Itālijā tika konstatēts, ka dalība KiVa programmā skolās palielina empātiju un veicina negatīvu attieksmi pret bulingu skolā, bet tiešs efekts uz bulinga izplatības samazināšanos netika novērots (Nocentini & Menesini, 2016). Velsā veiktā pētījumā, kurā piedalījās eksperimentālo ($n = 1578$) un kontroles ($n = 1636$) skolu skolēni vecumā no 7 līdz 11 gadiem, dalībai KiVa bulinga programmā netika novērots pozitīvs efekts uz bulinga izplatības samazināšanos. Pētījuma autori atzīmē, ka, iespējams, programmas efekta izvērtēšanai būtu nepieciešama lielāka izlase, kā rezultātā Lielbritānijā ir plānots veikt apjomīgāku pētījumu, kurā tiktu atzīmētas un analizētas arī KiVa programmas ietvaros skolās veiktās aktivitātes un intervences (Axford et al., 2020). Tādējādi bulinga izplatība mazināšanas programmu efektivitāti valstīs, kur tiek uzsākta to īstenošana, ir nepieciešams pārbaudīt un izvērtēt atsevišķi, ņemot vērā izglītības, kultūras un citu lokālo kontekstu.

Tomēr kopumā līdzšinējie pētījumi pamato dažādu bulinga profilakses programmu efektivitāti bulinga izplatības samazināšanai skolās. Iepriekš veiktās metaanalīzes rezultāti liecina, ka šo programmu īstenošana skolā samazina bulinga izplatību par 17–23% (Ttofi & Farrington, 2011). Jaunākās metaanalīzes, kurā iekļauti 100 dažādu valstu pētījumu rezultāti no ASV, Kanādas un Eiropas, dati rāda, ka skolas bulinga profilakses programmu īstenošana nozīmīgi samazina bulinga izplatību pāridarītājiem par 31%, bet upuriem par 24% (Gaffney et al., 2021). Šajā metaanalīzē iekļautos pētījumos ir tikušas izvērtētas vairākas šobrīd zināmās bulinga profilakses programmas skolās, kas īstenotas dažādās pasaules valstīs. Tādējādi līdzšinējie pierādījumi par bulinga profilakses programmu efektivitāti skolās ir pietiekami un pamato šādu programmu īstenošanas nepieciešamību, lai jebkurš skolēns savā skolā justos droši.

2. Pētījuma materiāls un metodes

2.1. Pētījuma instrumentārijs un izmantotās datu ieguves metodes

Profilakses un agrīnā intervences programmas KiVa monitoringa pētījums par pāridarījumu izplatību skolēnu vidū ir randomizēts, kontrolēts eksperimentāls pētījums. Pētījuma veikšanai tika saņemta Rīgas Stradiņa universitātes Pētījumu ētikas komitejas atļauja 2-PĒK-4/441/2023.

Pētījuma instruments bija pašreizpildes anketa elektroniskā formā, kuru skolēni pildīja klātienē savā izglītības iestādē. Anketa instrumentārijs ietver validētus jautājumus, ko izstrādājusi Turku Universitāte (Somijā) profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa 1.–9. klasei ietvaros. Visi instrumenti tika tulkoti no angļu uz latviešu valodu, to veica profesionāls tulks. Pētījumā tika izmantotas šādas anketas:

- anketa 1.–3. klasei eksperimentālajā un kontroles grupā;
- anketa 4.–6. klasei eksperimentālajā un kontroles grupā;
- anketa 7.–9. klasei eksperimentālajā un kontroles grupā.

Aptaujas anketa pirms pētījuma uzsākšanas tika aprobēta mērķa grupas pārstāvju vidū 2023. gada 12.–17. aprīlī 11 dalībnieku intervijās (klātienē vai tiešsaistē). Piekrišanu anketa aprobēšanai sniedza viens no intervēto bērnu vecākiem.

Respondentu sadalījums klašu, vecuma un dzimuma grupās atspoguļots 2.1. tabulā.

2.1. tabula. Aprobēto mērķa grupas pārstāvju profils

Nr. p. k.	Klase	Vecums	Dzimums
1.	1. klase	7 gadi	Zēns
2.	1. klase	7 gadi	Zēns
3.	2. klase	8 gadi	Meitene
4.	3. klase	9 gadi	Zēns
5.	4. klase	10 gadi	Meitene
6.	5. klase	11 gadi	Zēns
7.	5. klase	11 gadi	Zēns
8.	6. klase	12 gadi	Meitene
9.	8. klase	14 gadi	Zēns
10.	8. klase	14 gadi	Meitene
11.	9. klase	15 gadi	Meitene

Interviju dalībnieki aptauju uztvēra kā nozīmīgu un labprāt sniedza savus komentārus. Kopumā jautājumi bija saprotami, taču bija vērojama atsevišķu terminu, nosaukumu, jēdzienu nezināšana (piemēram, atbalsta persona, gaisotne, balstoties Tavā pieredzē (mazākajām klasēm) u. c.). Tika ieteikts papildināt atbildes ar plašākiem paskaidrojumiem. Ņemot vērā, ka anketa jau ir starptautiski validēta, būtiskas (saturiskas) izmaiņas instrumentārijā netika veiktas.

2.2. Izlases metode un plānotā respondentu izlase

Pētījuma mērķa grupu un aptaujas ģenerālo kopu veido 1. līdz 9. klases skolēni, kuri 2022./2023. mācību gadā mācījās Latvijas vispārizglītojošās skolās latviešu valodā. Mērķa grupas atlasei tika izmantots pēc speciāla pieprasījuma sagatavots saraksts no

Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM) skolu reģistra. Saskaņā ar IZM sniegto informāciju mērķa grupu 2022. gada 1. septembrī veidoja 126 208 skolēni.

Nemot vērā pētījuma prospektīvo dizainu, tika pieļauts, ka par daļu no skolām līdz aptaujas otrajam posmam var tikt zaudēta informācija (t. s. “*loss of follow-up*”), kā arī daļa no aptaujas anketām var tikt atzītas par nepietiekami kvalitatīvi aizpildītām. Citur veiktos KiVa antibulinga programmas efektivitātes pētījumos ziņots par atbīrušajiem pētījuma dalībniekiem (Kärnä et al., 2013; Nocentini & Menesini, 2016), tādēļ atlasē tika iekļauts par 10% lielāks skolu skaits, nekā prasīts pētījuma līgumā, kas paredzēja 60 skolas eksperimentālajā grupā un 60 skolas kontroles grupā. Līdz ar to tika paredzēts, ka gan eksperimentālajā, gan kontroles grupā tiks atlasītas vismaz 66 skolas.

Sākotnēji no IZM tika iegūta informācija par visām valsts vispārējās izglītības iestādēm, kuras 2022. gada 1. septembrī nodrošināja pamatzglītības standarta apguvi latviešu valodā. Tika iegūta arī informācija par katras skolas atrašanās ģeogrāfisko teritoriju (reģions – Rīga, Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale – un atrašanās pilsētā vai lauku teritorijā), kā arī paralēlo klašu skaitu un skolēnu skaitu no 1. līdz 9. klasei. Kopumā tika saņemts saraksts ar 500 skolām un 126 208 skolēniem.

No atlasē tika izslēgtas skolas, kurās:

- izglītojamo skaits vienā klašu grupā (kāda no klašu grupām, kurā īsteno programmu – 1.–3., 4.–6., 7.–9. klase) ir mazāks par 5 skolēniem;
- mācību process notiek attālināti;
- tiek apgūtas tikai profesionālās ievirzes vai speciālās izglītības programmas.

Rezultātā tika izveidots saraksts ar 366 skolām un 118 093 skolēniem. Izglītības iestādes tika iedalītas 10 stratās atbilstoši reģionālai piederībai un atrašanās vietai (pilsēta vai lauku teritorija):

1. Rīgas reģions, pilsēta (68 skolas);
2. Rīgas reģions, lauki (17 skolas);
3. Zemgales reģions, pilsēta (25 skolas);
4. Zemgales reģions, lauki (43 skolas);
5. Vidzemes reģions, pilsēta (45 skolas);
6. Vidzemes reģions, lauki (51 skola);
7. Kurzemes reģions, pilsēta (43 skolas);
8. Kurzemes reģions, lauki (36 skolas);
9. Latgales reģions, pilsēta (18 skolas);
10. Latgales reģions, lauki (20 skolas).

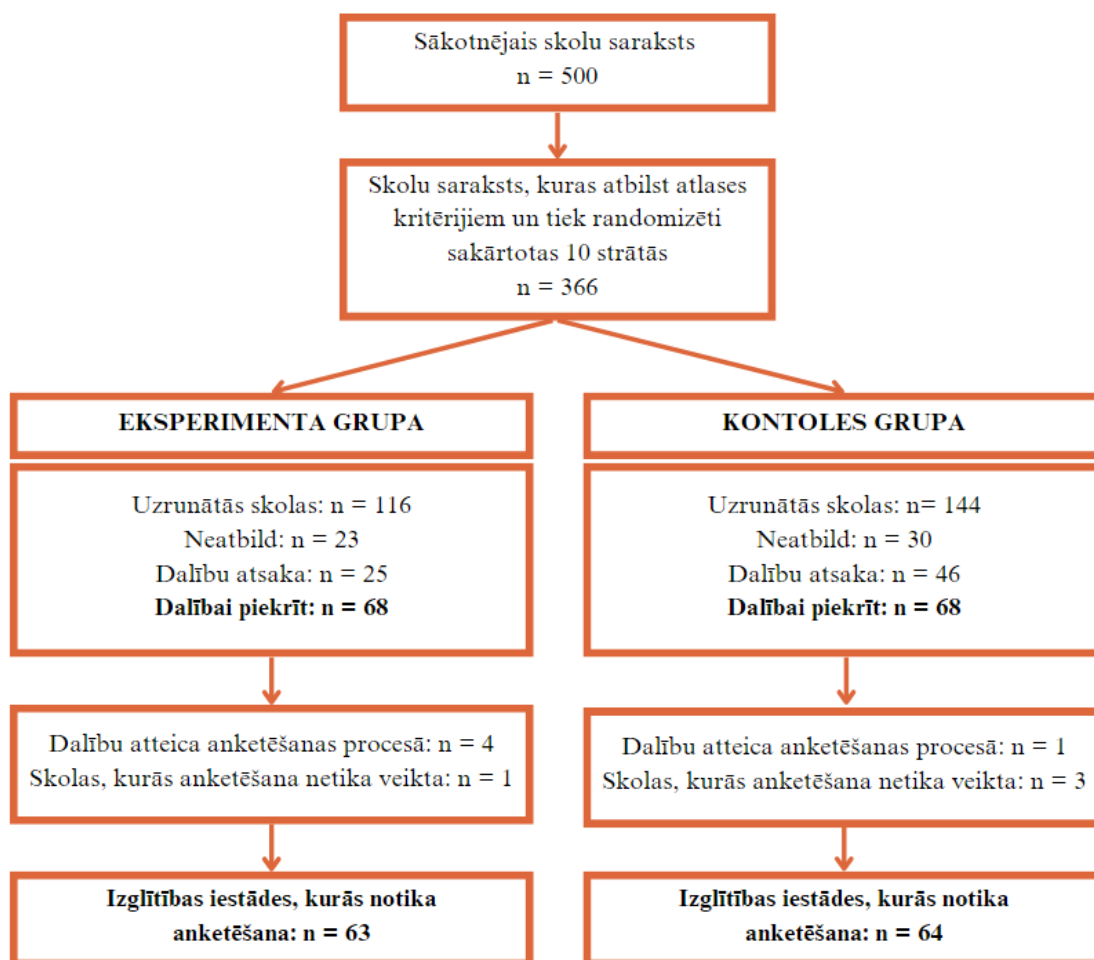
Katrā no 10 stratām, izmantojot *MS Excel* funkciju “RANDOM”, pēc nejaušības principa tika atlasītas skolas. Pirmā uzaicinājuma vēstule par dalību pētījumā uz oficiālajām skolu e-pasta adresēm tika izsūtīta 66 eksperimenta un 66 kontroles skolām (no katras stratas vismaz sešām eksperimenta un vismaz sešām kontroles skolām). Ja no skolām netika saņemta atbilde par piedalīšanos pētījumā vai atteikumu, papildus e-pasta vēstulei izglītības iestādes tika apzinātas ar telefona zvana starpniecību. Gadījumā, ja kāda no skolām pētījuma īstenošanas laikā ir iesaistīta citās līdzīgas dabas konkrētās intervencēs (piemēram, pusaudžu motivācijas programmā MOT), skola no atlasē tika izslēgta. Ja uzaicinātā skola dalību atteica, atteikuma iemesls tika fiksēts *MS Excel* tabulā, un pētījumā piedalīties tika aicināta nākamā pēc nejaušības principa atlasītā skola. Ja pēc atkārtotas e-pasta vēstules izsūtīšanas un telefona zvana no izglītības iestādes netika saņemta atbilde par dalību pētījumā, arī tad uzaicinājuma vēstule tika sūtīta nākamajai sarakstā esošajai skolai. Process turpinājās, līdz tika savākts pētījumam nepieciešamais skolu skaits.

Uzaicinājuma e-pasts kopumā dalībai pētījumā tika nosūtīts 116 eksperimenta skolām, no tām dalībai pētījumā sākotnēji piekrita 68 izglītības iestādes, 25 dalību atteica, bet no 23 skolām netika saņemta atbilde par dalību pētījumā. Četras no dalību apstiprinājušajām skolām dalību atteica brīdī, kad anketēšana skolās jau bija sākusies, bet vienā skolā anketu nav aizpildījis neviens skolēns (nav saņemta informācija par atteikumu dalībai pētījumā). No eksperimenta skolām anketēšana tika organizēta 63 izglītības iestādēs.

Kontroles grupā uzaicinājuma vēstule par dalību pētījumā kopumā tika nosūtīta 144 izglītības iestādēm, no tām dalību apstiprināja 68, atteica 46, bet atbilde netika saņemta no 30 skolām. Kad anketēšana bija sākusies, dalību pētījumā atteica viena skola, bet trīs izglītības iestādēs anketēšana nav veikta (no izglītības iestādes nav saņemts atteikums par dalību pētījumā, netika atbildēts uz e-pasta vēstulēm un telefona zvaniem).

Pētījuma atlases veidošanas blokshēma redzama 2.1. attēlā.

2.1. attēls. Pētījuma atlases veidošanas blokshēma

2.3. Sasniegtā izlase, izlases struktūras raksturojums pēc dzimuma, teritorijas, reģiona un klašu grupām

Eksperimentālās grupas ietvaros anketēšana tika organizēta 63 izglītības iestādēs. Eksperimenta skolu sadalījums atbilstoši reģionālajai piederībai un atrašanās vietai (pilsēta vai lauku teritorija):

1. Rīgas reģions, pilsēta (9 skolas);
2. Rīgas reģions, lauki (6 skolas);
3. Zemgales reģions, pilsēta (6 skolas);
4. Zemgales reģions, lauki (6 skolas);
5. Vidzemes reģions, pilsēta (9 skolas);
6. Vidzemes reģions, lauki (5 skolas);
7. Kurzemes reģions, pilsēta (5 skolas);
8. Kurzemes reģions, lauki (7 skolas);
9. Latgales reģions, pilsēta (7 skolas);
10. Latgales reģions, lauki (3 skolas).

Kontroles grupas ietvaros anketēšana tika organizēta 64 izglītības iestādēs. Kontroles skolu sadalījums atbilstoši reģionālajai piederībai un atrašanās vietai (pilsēta vai lauku teritorija):

1. Rīgas reģions, pilsēta (4 skolas);
2. Rīgas reģions, lauki (6 skolas);
3. Zemgales reģions, pilsēta (8 skolas);
4. Zemgales reģions, lauki (7 skolas);
5. Vidzemes reģions, pilsēta (7 skolas);
6. Vidzemes reģions, lauki (8 skolas);
7. Kurzemes reģions, pilsēta (3 skolas);
8. Kurzemes reģions, lauki (11 skolas);
9. Latgales reģions, pilsēta (5 skolas);
10. Latgales reģions, lauki (5 skolas).

Gala rezultātā pētījuma datu analīzē iekļauti 23 759 skolēni – 14 232 eksperimentālajā grupā un 9531 kontroles grupā. Izlases struktūras raksturojums pēc dzimuma, klases, teritorijas un reģiona attēlots 2.2. tabulā.

2.2. tabula. Izlases struktūras raksturojums pēc dzimuma, klases, teritorijas un reģiona

Raksturojums	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
	n	%	n	%	n	%
Dzimums						
Zēni	4754	49,9	6988	49,1	11742	49,4
Meitenes	4775 ¹	50,1	7241 ²	50,9	12016	50,6

2.2. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

¹ Divi (2) respondenti kontroles grupā nav norādījuši dzimumu.

² Trīs (3) respondenti eksperimentālajā grupā nav norādījuši dzimumu.

2.2. tabulas turpinājums

Raksturojums	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
	n	%	n	%	n	%
Klase						
1. klase	1170	12,3	1704	12,0	2874	12,1
2. klase	1110	11,6	1823	12,8	2933	12,3
3. klase	1086	11,4	1682	11,8	2768	11,6
4. klase	1064	11,1	1649	11,6	2713	11,4
5. klase	913	9,6	1667	11,7	2580	10,9
6. klase	1017	10,7	1493	10,5	2510	10,6
7. klase	1106	11,6	1592	11,2	2698	11,4
8. klase	1131	11,9	1551	10,9	2682	11,3
9. klase	934	9,8	1071	7,5	2005	8,4
Teritorija						
Lauki	3611	37,9	3526	24,8	7137	30,0
Pilsēta	5920	62,1	10706	75,2	16626	70,0
Reģions						
Kurzeme	1396	14,6	1633	11,5	3029	12,8
Latgale	1453	15,2	1767	12,4	3220	13,6
Rīga	2229	23,4	4932	34,7	7161	30,1
Vidzeme	1494	15,7	3293	23,1	4787	20,1
Zemgale	2959	31,1	2607	18,3	5566	23,4

2.4. Neatsaucība un tās iemesli

Kopumā dalību pētījumā atteica 25 eksperimentālajā un 46 kontroles grupā uzaicinātās skolas. No 23 eksperimentālajā grupā un 30 kontroles grupā uzaicinātajām izglītības iestādēm netika saņemta informācija par piekrišanu vai atteikumu dalībai pētījumā. Izglītības iestāžu pārstāvju minētie atteikuma iemesli dalībai pētījumā:

- skolu reforma / nākamajā mācību gadā skolu paredzēts slēgt;
- izglītības iestādē tiek īstenoti citi projekti (piemēram, EMU), laika un cilvēkresursu trūkums;
- laika trūkums eksāmenu un gala pārbaudījumu dēļ;
- skolā nav cilvēkresursu, kurus deleģēt programmas ieviešanai;
- izglītības iestādei nav lieku līdzekļu, kurus novirzīt personālam, kas jāiesaista KiVa programmas ieviešanā skolā;
- izglītojamo vecāki nevēlas, lai bērni tiktu anketēti;
- tāda problēma kā bulings izglītības iestādē nav aktuāla;
- trūkst telpu anketēšanas īstenošanai.

2.5. Datu savākšanas procesa apraksts

Pētījuma lauka darbs norisinājās no 2023. gada 15. maija līdz 30. jūnijam. Izglītības iestāžu koordinatori (kuri tika deleģēti kā atbildīgās personas par pētījuma norisi skolās) tika organizēti trīs semināri (divi eksperimentālajā un viens kontroles skolām). Seminārā skolu pārstāvji tika iepazīstināti ar anketas jautājumiem, anketas aizpildes procesu (anketa skolās tika aizpildīta ar pašaizpildes metodi elektroniskā formā) un citiem ar pētījuma norisi saistītiem jautājumiem. Izglītības iestāžu atbildīgajām kontaktpersonām

tika izsūtīta e-pasta vēstule ar skolas individuālo kodu, ar kuru iespējams pieslēgties elektroniskajai platformai, lai aizpildītu anketu, vecākiem izsūtāmās vēstules pavadteksts par izglītojamo dalību pētījumā un pasīvā informētās piekrišanas forma.

Katras izglītības iestādes atbildīgā kontaktpersona organizēja pasīvās informētās piekrišanas formas izsūtīšanu skolēnu vecākiem vai aizbildņiem Latvijas elektroniskajā skolvadības sistēmā "E-klase". Ja bērna likumiskie pārstāvji nepiekrita bērna dalībai pētījumā, viņiem bija jāparaksta atteikuma forma dalībai pētījumā un trīs darba dienu laikā jānodod skolas KiVa kontaktpersonai vai skolēna klases audzinātājam. Ja trīs dienu laikā pēc pasīvās informētās piekrišanas formas nosūtīšanas informācija par atteikumu netika saņemta, izglītības iestādē tika uzsākts anketēšanas process.

Koordinators uzraudzīja anketas aizpildīšanas procesu un atbildēja uz skolēnu jautājumiem, ja tādi bija radušies. No vairākiem koordinatoriem tika saņemti komentāri par to, ka aptaujas aizpildei paredzētais laiks ir nepietiekams mācību gada noslēguma saspringtā režīma dēļ (noslēguma pārbaudes darbi, ekskursijas, eksāmeni 9. klašu skolēniem), tādēļ visiem pētījuma koordinatoriem papildus tika izsūtīts ieteikumu saraksts, kā efektīvāk un operatīvāk organizēt anketēšanu (iesaistīt klašu audzinātājus, anketēšanu veikt datorikas un informātikas stundās, izveidot anketēšanas grafiku u. c.).

Atkārtota skolēnu anketēšana paredzēta 2024. gada maijā (pēc KiVa programmas ieviešanas eksperimentālajā grupā).

2.6. Izmantotās datu analīzes metodes

Pētījumā paš aizpildes anketas tika ievāktas elektroniskā formā. Aizpildītās anketas uzglabājas Turku Universitātes profilakses un agrīnās intervences KiVa programmas sistēmā. Datu masīvs no Turku Universitātes tika sagatavots *Microsoft Office Excel* formātā un nodots RSU Sabiedrības veselības institūtam datu analīzei. Saņemtais fails tika pārņemts uz programmu *SPSS*, kurā dati tika apstrādāti un analizēti. Pirms datu analīzes tika veikta datu tīrīšana, lai izvairītos no pretrunīgu atbilžu un nekorekti aizpildītu anketu iespējamās iekļaušanas datu analīzē.

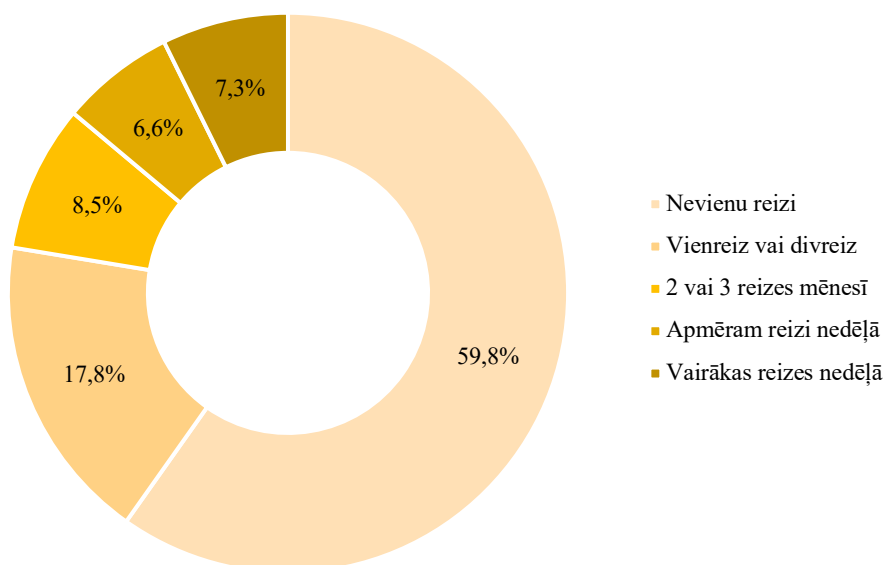
Dati tika analizēti gan apkopotā veidā, gan pa klašu grupām, reģioniem un teritorijām. Analīzē izmantota aprakstošās statistikas metode – biežumu rādītāju šķērstabulu analīze. Tika iegūti aprakstošās statistikas rādītāji kā procentuālais sadalījums un noteiktas atšķirības ar Hī kvadrāta testa palīdzību. Atšķirības grupās tika uzskatītas par statistiski nozīmīgām, ja $p < 0,05$. Diagrammas tika veidotas datorprogrammā *Microsoft Office Excel*.

3. Pētījuma rezultāti

3.1. Bulinga izplatības rādītāji

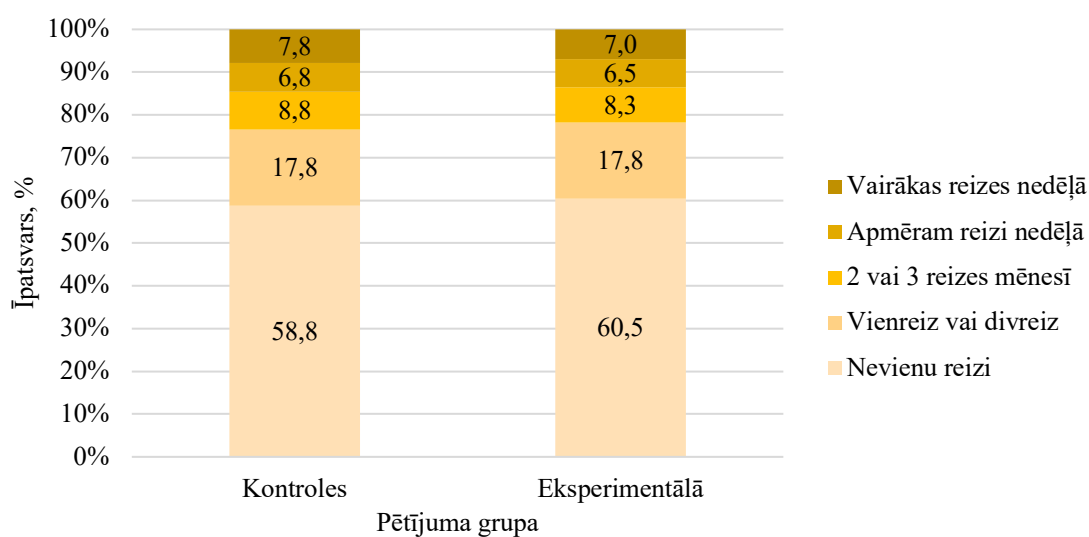
Bulinga izplatības rādītāju noskaidrošanai skolēniem tika vaicāts par to, cik bieži pēdējo pāris mēnešu laikā viņi ir cietuši no bulinga. Kopumā vismaz vienu reizi pēdējo pāris mēnešu laikā bulingu ir pieredzējuši 40,2% skolēnu. Par pieredzētu bulingu apmēram reizi nedēļā ziņoja 6,6% skolēnu, vairākas reizes nedēļā – 7,3% skolēnu, bet 2 vai 3 reizes mēnesī no bulinga cietuši 8,5% skolēnu (sk. 3.1. att.).

3.1. attēls. No bulinga cietušo skolēnu īpatsvars (%)

Pēdējo pāris mēnešu laikā pieredzētā bulinga izplatības rādītāji pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā būtiski neatšķiras, izņemot atbilžu kategoriju “vairākas reizes nedēļā” (salīdzinājumā ar atbilžu kategoriju “nevienu reizi”), ko biežāk norādījuši skolēni pētījuma kontroles grupā ($p = 0,006$) (sk. 3.2. att.).

3.2. attēls. No bulinga cietušo skolēnu īpatsvars (%) pētījuma grupās

No bulinga cietušo skolēnu rādītāju analīzei atbildes tika kategorizētas. Saskaņā ar *Olveusa* izstrādāto bulinga gadījuma definīciju atbilde uz jautājumu par pēdējos pāris mēnešos pieredzēto bulingu par apstiprinošu tika uzskatīta tad, ja skolēns bija atbildējis, ka cietis no bulinga 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk. 3.1. tabulā ir redzami no bulinga cietušo skolēnu izplatības rādītāji pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā, kā arī sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona.

Bulinga izplatības rādītāji skolēnu **dzimumu grupās** būtiski neatšķiras, pēdējo pāris mēnešu laikā no bulinga ir cietuši 23,0% zēnu un 21,7% meiteņu (sk. 3.1. tab.). Savukārt sīkāka pieredzētā bulinga analīze liecina, ka īpaši bieži (vairākas reizes nedēļā) ar bulingu ikdienā saskaras zēni – attiecīgi 7,9% zēnu salīdzinājumā ar 6,8% meiteņu (sk. 1. pielikumu).

3.1. tabula. No bulinga cietušo skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Pieredzēts bulings pēdējo mēnešu laikā		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	3625	76,3	5415	77,5	9040	77,0
	Jā	1129	23,7	1573	22,5	2702	23,0
Meitenes	Nē	3679	77,1	5725	79,1	9404	78,3
	Jā	1095	22,9	1515	20,9	2610	21,7
Klašu grupa							
1.–3. klase	Nē	2408	71,6	3952	75,9	6360	74,2
	Jā	956	28,4	1255	24,1	2211	25,8
4.–6. klase	Nē	2250	75,2	3648	75,9	5898	75,6
	Jā	744	24,8	1160	24,1	1904	24,4
7.–9. klase	Nē	2646	83,5	3540	84,0	6186	83,8
	Jā	524	16,5	673	16,0	1197	16,2

3.1. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.1. tabulas turpinājums

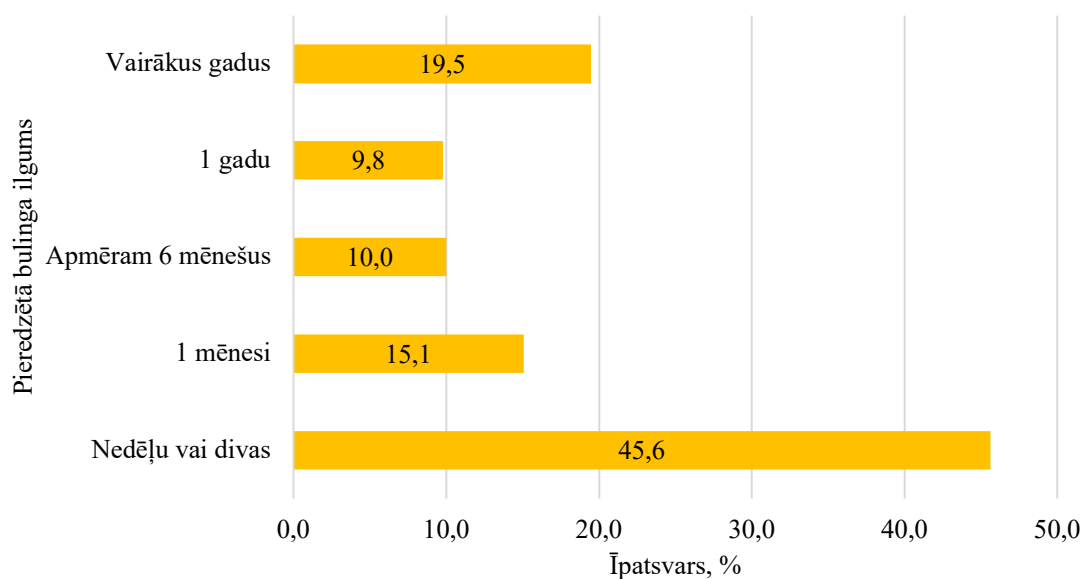
Pieredzēts bulings pēdējo mēnešu laikā		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Teritorija							
Lauki	Nē	2746	76,1	2740	77,7	5486	76,9
	Jā	863	23,9	785	22,3	1648	23,1
Pilsēta	Nē	4558	77,0	8400	78,5	12958	78,00
	Jā	1361	23,0	2303	21,5	3664	22,0
Reģions							
Kurzeme	Nē	1040	74,6	1253	76,7	2293	75,8
	Jā	354	25,4	380	23,3	734	24,2
Latgale	Nē	1163	80,0	1349	76,4	2512	78,0
	Jā	290	20,0	417	23,6	707	22,0
Rīga	Nē	1715	76,9	3898	79,1	5613	78,4
	Jā	514	23,1	1033	20,9	1547	21,6
Vidzeme	Nē	1147	76,8	2616	79,5	3763	78,7
	Jā	346	23,2	675	20,5	1021	21,3
Zemgale	Nē	2239	75,7	2024	77,6	4263	76,6
	Jā	720	24,3	583	22,4	1303	23,4

Analizējot pieredzētā bulinga izplatību pēdējo pāris mēnešu laikā **klašu grupās**, ir vērojama bulinga gadījumu mazināšanās tendence, skolēniem pieaugot. Līdz 6. klasei bulingu ikdienā piedzīvo aptuveni ceturtdaļa skolēnu, bet 7.–9. klasē šis rādītājs samazinās līdz 16,2% skolēnu, kuri ir saskārušies ar bulingu (sk. 3.1. tab.).

Neatkarīgi no tā, vai skola atrodas pilsētas vai lauku **teritorijā**, pieredzētā bulinga biežums būtiski neatšķiras, bet pēdējos mēnešos pieredzētā bulinga rādītājos Latvijas **reģionu** analīzē ir vērojamas nelielas atšķirības. Nedaudz augstāks to skolēnu īpatsvars, kuri pieredzējuši bulingu, ir Kurzēmē (24,2%) un Zemgalē (23,4%) (sk. 3.1. tab.).

Skolēniem, kuri cietuši no bulinga, tika vaicāts arī par to, cik ilgi tas ir pieredzēts. Apmēram puse skolēnu ar bulingu saskārušies īslaicīgi, t.i., nedēļu vai divas, bet piektā daļa skolēnu (19,5%) norāda, ka no bulinga skolā cieš ilgstoši – vairāku gadu garumā (sk. 3.3. att.).

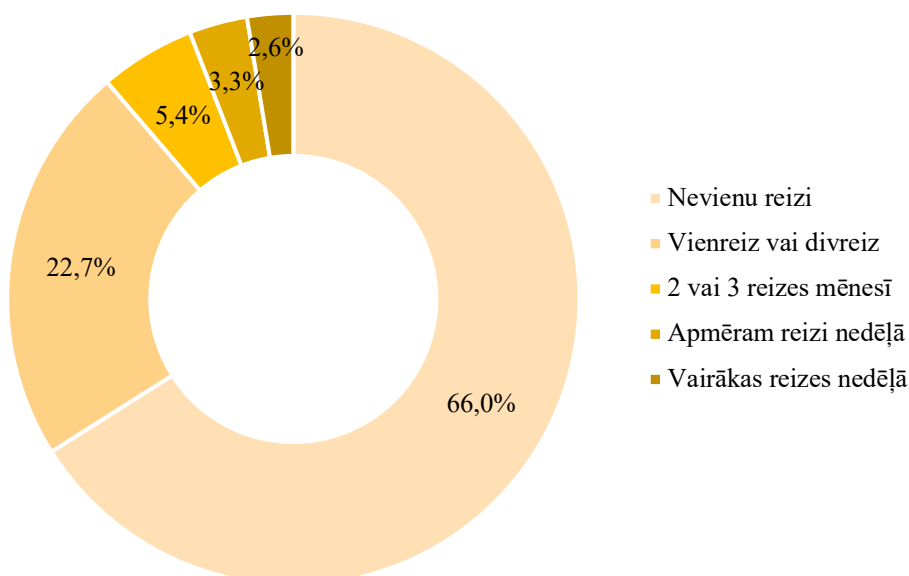
3.3. attēls. Skolēnu pieredzētā bulinga ilgums, īpatsvars (%)

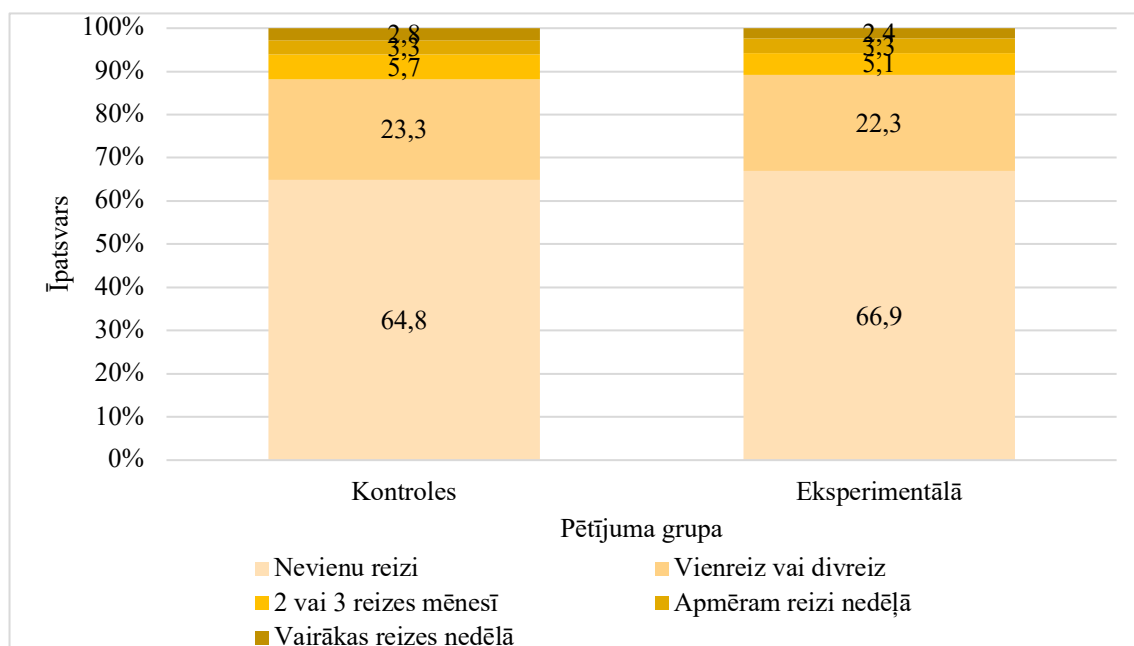
Skolēnu īpatsvars, kuri pēdējos pāris mēnešus ir darījuši pāri citiem, ir redzams 3.4. attēlā: 2,6% skolēnu ir norādījuši, ka pāri citiem darījuši vairākas reizes nedēļā, 3,3% – apmēram reizi nedēļā, bet 5,4% skolēnu pāri citiem darījuši 2 vai 3 reizes mēneša laikā.

Pētījuma kontroles un eksperimentālajās grupās atsevišķās atbilžu kategorijās ir būtiskas atšķirības citiem pāri darījušo skolēnu izplatības rādītājos. Lielāks bērnu īpatsvars, kas darījuši pāri citiem skolā vienreiz vai divreiz, 2 vai 3 reizes mēnesī un vairākas reizes nedēļā, ir kontroles grupā salīdzinājumā ar eksperimentālo grupu (visas iepriekš minētās atbilžu kategorijas salīdzinātas ar kategoriju “nevienu reizi”) (sk. 3.5. att.).

3.4. attēls. Skolēnu, kuri pēdējo mēnešu laikā ir darījuši pāri citiem, īpatsvars (%)

3.5. attēls. Skolēnu, kuri ir darījuši pāri citiem, īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā

Skolēnu atbildes uz jautājumu par pāri darīšanu citiem tika kategorizētas divās grupās. Saskaņā ar Olveusa bulinga definīciju par pāri darījumu citam skolēnam tiek uzskatītas tās atbildes, kur skolēns atzīmējis, ka pēdējos mēnešos citiem skolēniem pāri darījis 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk. Rezultātu sīkāka analīze pētījumu grupās un sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona ir redzama 3.2. tabulā.

Attiecībā uz pāri darīšanu citiem skolēniem ir vērojamas atšķirības **dzimumu grupās** – zēni, salīdzinot ar meitenēm, aptuveni divas reizes biežāk ir bulingojuši citus skolēnus. Pāridarījumi citiem skolēniem mazinās, skolēniem pieaugot. Citiem pāri ir darījuši ir 15,3% skolēnu 1.–3. **klašu grupā**, 9,4% skolēnu 4.–6. klasē un 8,3% skolēnu 7.–9. klašu grupā (sk. 3.2. tab.).

Savukārt, ņemot vērā skolu sadalījumu pilsētas un lauku **teritorijās**, nenovēro būtiskas atšķirības skolēnu īpatsvarā, kas ir darījuši pāri citiem. Arī **reģionālā** griezumā būtiskas atšķirības šajos rādītājos nenovēro (sk. 3.2. tab.).

3.2. tabula. Citiem pāri darījušo skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Citiem pāri darījušie skolēni		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	3990	84,1	5939	85,1	9929	84,7
	Jā	754	15,9	1038	14,9	1792	15,3
Meitenes	Nē	4398	92,2	6731	93,1	11129	92,8
	Jā	370	7,8	499	6,9	869	7,2

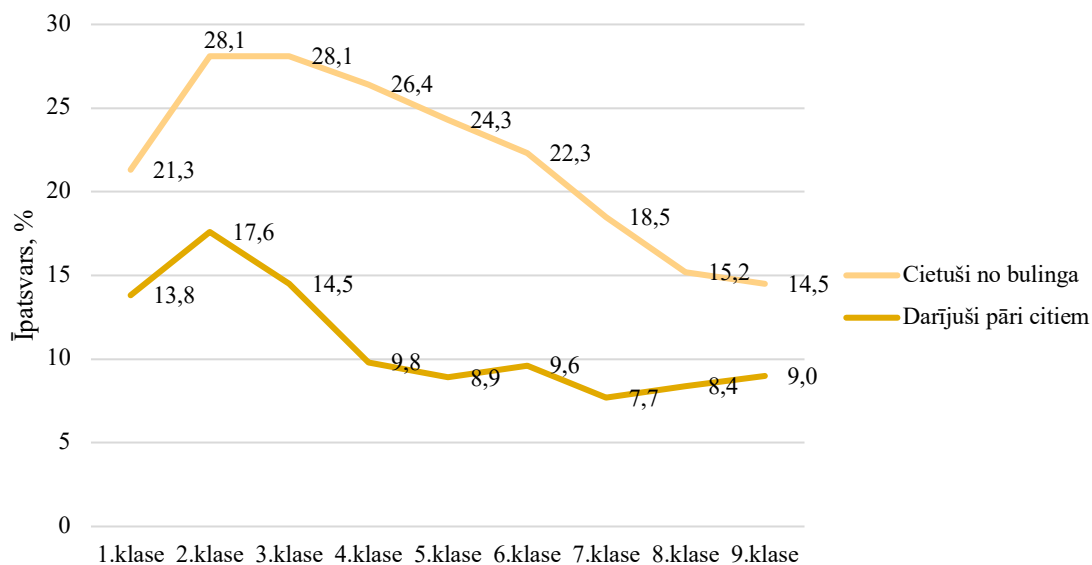
3.2. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.2. tabulas turpinājums

Citiem pāri darījušie skolēni		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Klašu grupa							
1.–3. klase	Nē	2780	82,9	4459	85,8	7239	84,7
	Jā	573	17,1	737	14,2	1310	15,3
4.–6. klase	Nē	2698	90,3	4357	90,7	7055	90,6
	Jā	291	9,7	445	9,3	736	9,4
7.–9. klase	Nē	2910	91,8	3854	91,6	6764	91,7
	Jā	260	8,2	355	8,4	615	8,3
Teritorija							
Lauki	Nē	3165	87,9	3114	88,5	6279	88,2
	Jā	437	12,1	403	11,5	840	11,8
Pilsēta	Nē	5223	88,4	9556	89,4	14779	89,0
	Jā	687	11,6	1134	10,6	1821	11,0
Reģions							
Kurzeme	Nē	1240	89,3	1435	88,0	2675	88,6
	Jā	148	10,7	195	12,0	343	11,4
Latgale	Nē	1279	88,1	1514	86,0	2793	87,0
	Jā	172	11,9	246	14,0	418	13,0
Rīga	Nē	1967	88,3	4392	89,2	6359	88,9
	Jā	261	11,7	533	10,8	794	11,1
Vidzeme	Nē	1309	87,8	2987	90,9	4296	89,9
	Jā	182	12,2	299	9,1	481	10,1
Zemgale	Nē	2593	87,8	2342	89,9	4935	88,8
	Jā	361	12,2	264	10,1	625	11,2

Bulinga izplatības rādītāji mainās atkarībā no bērna vecuma, līdz ar to, analizējot rādītājus pa klasēm, var novērot izmaiņas gan to skolēnu īpatsvarā, kuri norāda, ka cieš no bulinga skolā, gan to skolēnu īpatsvarā, kuri ir darījuši pāri citiem. Visaugstākie bulinga gadījumi – gan kā cietušajiem, gan kā pāridarītājiem, ir novērojami 2. klasē, kur no bulinga ir cietuši gandrīz trešdaļa skolēnu (28,1%), bet citus bulingojuši aptuveni piektā daļa (17,6%) skolēnu. Viszemākie bulinga izplatības rādītāji ir 9. klasē, kur pāri darītāju īpatsvars ir 14,5%, bet cietušo skolēnu īpatsvars – 9,0% (3.6. att.).

3.6. attēls. No bulinga cietušo un citiem pāri darījušo skolēnu īpatsvars (%) sadalījumā pa klasēm

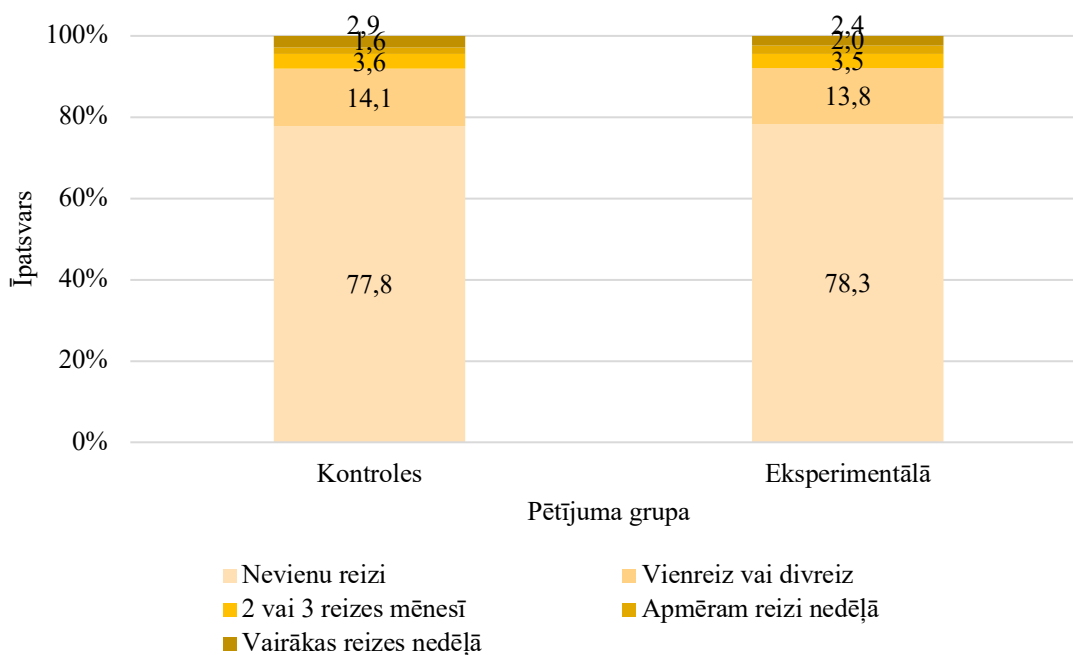

3.2. Bulings internetā – izplatības rādītāji

No bulinga internetā vienu vai divas reizes pēdējo pāris mēnešu laikā ir cietuši 14,0% skolēnu. 3,5% skolēnu bulingu internetā pieredzējuši 2 līdz 3 reizes mēnesī, 1,8% – apmēram reizi nedēļā, bet 2,5% skolēnu – vairākas reizes nedēļā.

Pēdējo pāris mēnešu laikā pieredzētā bulinga izplatības rādītāji pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā būtiski neatšķiras ($p = 0,268$) (sk. 3.7. att.).

3.7. attēls. Bulinga izplatība skolēnu (%) vidū internetā pētījuma grupās

Bulingu internetā jeb kiberbulingu ir pieredzējuši 8,8% zēnu un 7,1% meiteņu. Lai gan zēnu īpatsvars ir nedaudz augstāks nekā meiteņu, atšķirības **dzimumu grupās** nav statistiski nozīmīgas. Jautājums par bulingu internetā tika uzdots skolēniem, sākot no 4. klases. 7.–9. klasē bulingu internetā pieredzējis nedaudz mazāks skolēnu īpatsvars nekā 4.–6. klasē, attiecīgi 7,3% un 8,6% skolēnu. Atkarībā no tā, vai skola atrodas lauku vai pilsētas **teritorijā**, internetā pieredzētā bulinga prevalence neatšķiras, bet **reģionu** analizē ir redzams, ka nedaudz augstāki rādītāji bulingam internetā ir Zemgalē (8,9%) un Latgalē (8,5%).

3.3. tabula. Bulingu internetā pieredzējušo skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

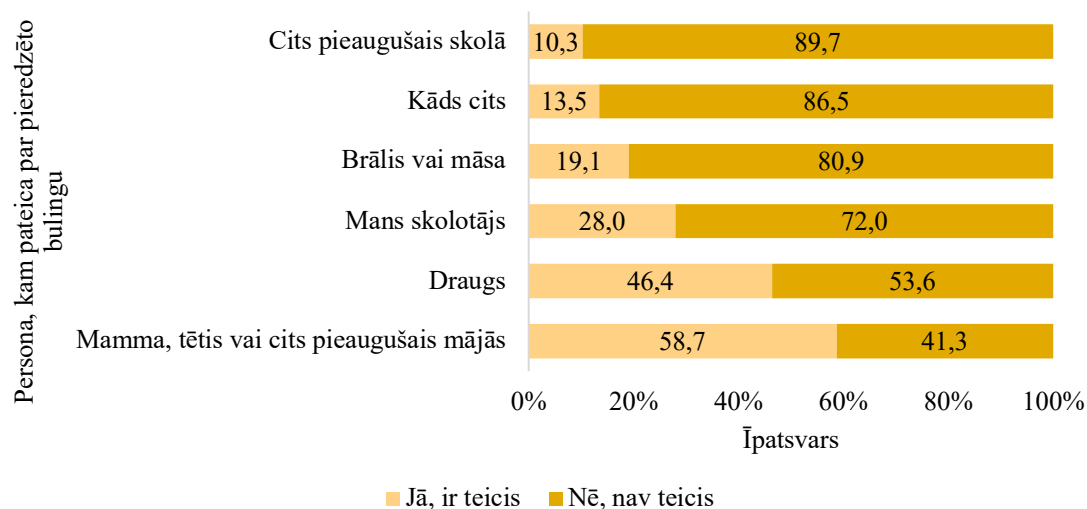
Bulinga pieredze internetā		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	2782	90,8	4009	91,4	6791	91,2
	Jā	281	9,2	378	8,6	659	8,8
Meitenes	Nē	2879	93,0	4299	92,8	7178	92,9
	Jā	218	7,0	333	7,2	551	7,1
Klašu grupa							
4.–6. klase	Nē	2723	91,1	4399	91,6	7122	91,4
	Jā	266	8,9	406	8,4	672	8,6
7.–9. klase	Nē	2937	92,6	3907	92,8	6844	92,7
	Jā	233	7,4	305	7,2	538	7,3
Teritorija							
Lauki	Nē	2155	91,5	1887	92,7	4042	92,1
	Jā	200	8,5	149	7,3	349	7,9
Pilsēta	Nē	3506	92,1	6421	92,0	9927	92,0
	Jā	299	7,9	562	8,0	861	8,0
Reģions							
Kurzeme	Nē	797	92,2	958	92,2	1755	92,2
	Jā	67	7,8	81	7,8	148	7,8
Latgale	Nē	901	91,4	1224	91,5	2125	91,5
	Jā	85	8,6	113	8,5	198	8,5
Rīga	Nē	1185	93,5	2640	92,5	3825	92,8
	Jā	83	6,5	215	7,5	298	7,2
Vidzeme	Nē	991	92,8	1967	92,3	2958	92,4
	Jā	77	7,2	165	7,7	242	7,6
Zemgale	Nē	1787	90,5	1519	91,7	3306	91,1
	Jā	187	9,5	137	8,3	324	8,9

3.3. Citu informēšana par pieredzēto bulingu

No visiem skolēniem, kuri ir cietuši no bulinga, 56,8% ir par to kādam teikuši. Atšķirības starp pētījuma kontroles un eksperimentālo grupu šajā jautājumā netika novērotas ($p = 0,897$).

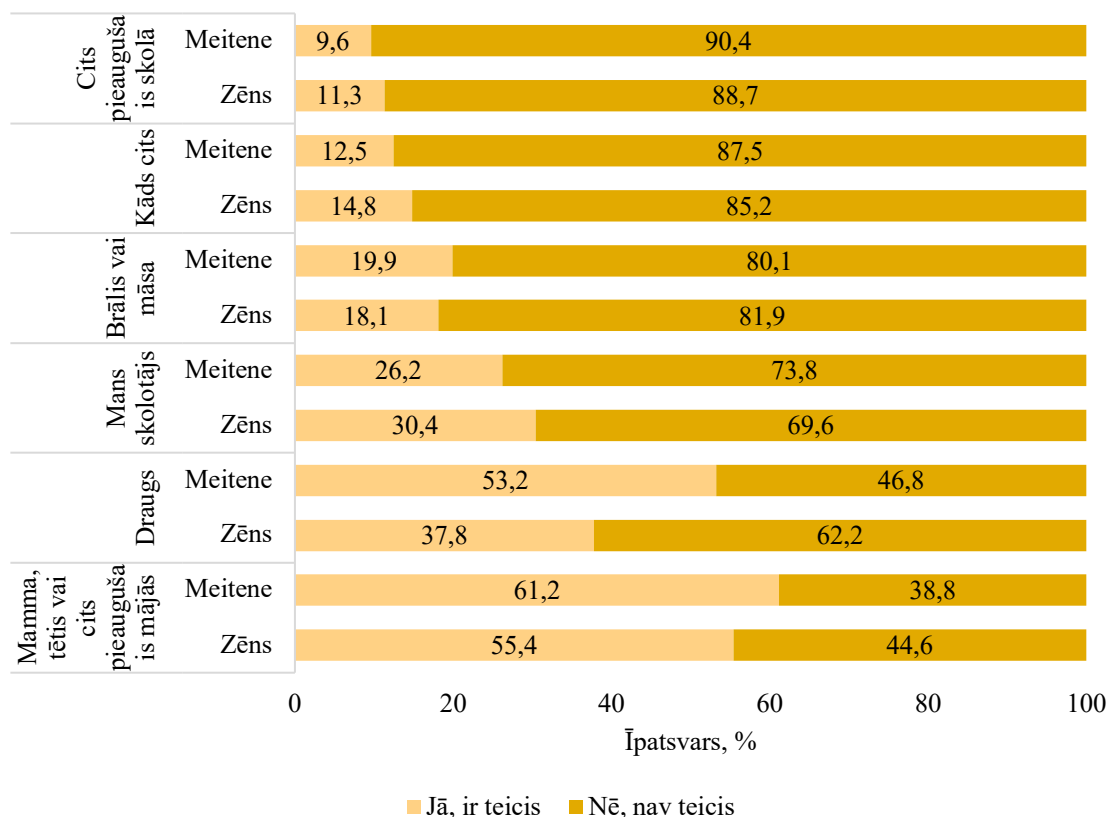
Visbiežāk par pieredzēto bulingu skolēni ir izstāstījuši savai mammai, tētim vai citam pieaugušajam mājās (58,7% skolēnu), draugam (46,4% skolēnu) vai skolotājam (28,0% skolēnu) (sk. 3.8. att.).

3.8. attēls. Skolēnu, kuri informējuši citus par pieredzēto bulingu, īpatsvars (%)

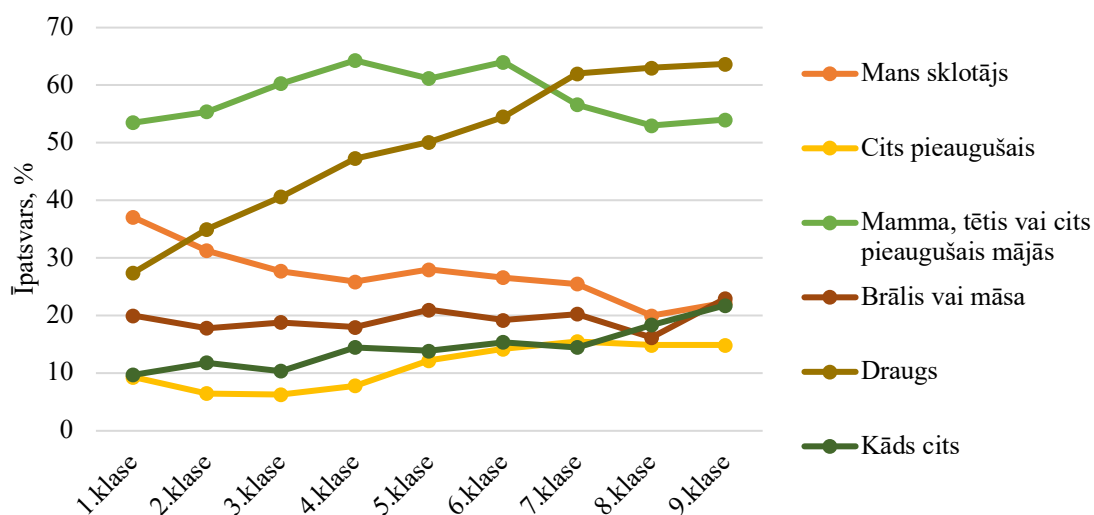
Zēni un meitenes atšķirīgi izvēlas, kam uzticēt informāciju par pieredzēto bulingu. Zēni biežāk nekā meitenes par pieredzēto bulingu ir pateikuši savam skolotājam, to izdarījuši ir 30,4% zēnu un 26,2% meiteņu. Savukārt meitenes biežāk salīdzinājumā ar zēniem par pieredzēto bulingu ir teikušas mammai, tētim vai citam pieaugušajam mājās – 61,2% meiteņu un 55,4% zēnu, un draugam – 53,2% meiteņu un 37,8% zēnu (sk. 3.9. att.).

3.9. attēls. Skolēnu, kuri informējuši citus par pieredzēto bulingu, īpatsvars (%) dzimuma grupās

Personas, kurām skolēni izstāsta par skolā pieredzētu bulingu, atšķiras atkarībā no skolēna vecuma. Skolēniem pieaugot, par bulingu skolēni retāk informē savus skolotājus. Piemēram, ja 1. klasē par pieredzētu bulingu savai skolotājai ir pateikuši 37,1% skolēnu, tad 9. klasē – tikai 22,2% skolēnu. Savukārt pateikšana par pieredzētu bulingu saviem vecākiem vai citiem pieaugušajiem mājās raksturīgāka 3.–6. klases skolēniem (sk. 3.10. att.).

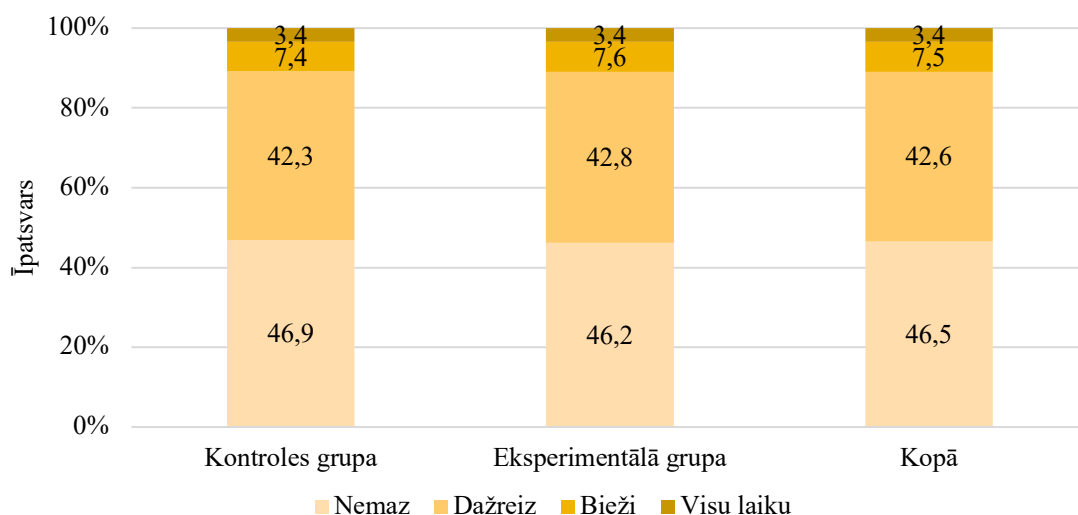
3.10. attēls. Skolēnu, kuri informējuši citus par pieredzēto bulingu, īpatsvars (%) sadalījumā pa klasēm

3.4. Vientulības sajūta skolā

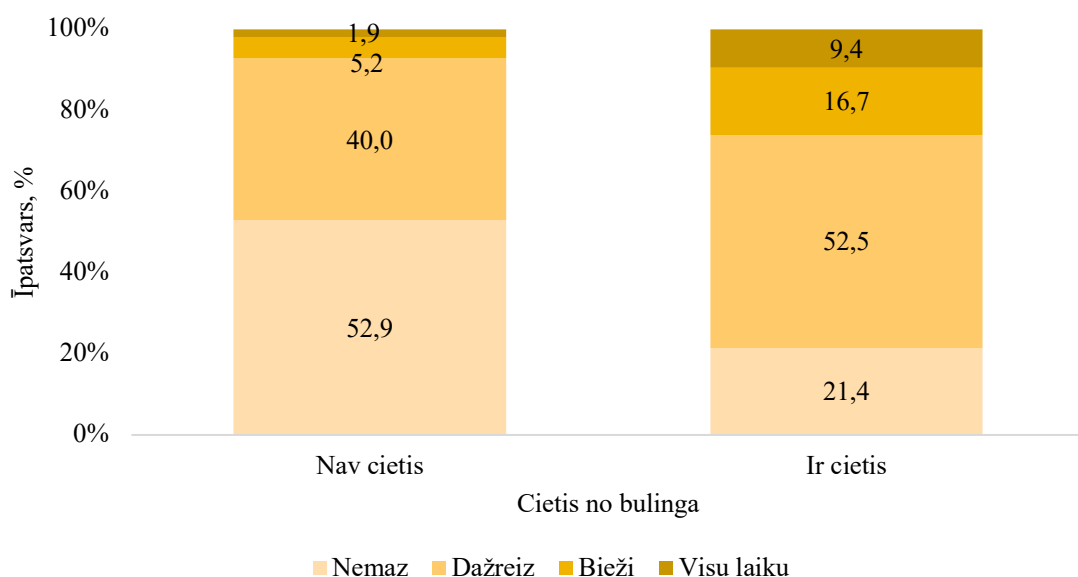
Lielākā daļa skolēnu norāda, ka skolā parasti nejūtas vientuļi, tomēr aptuveni desmitā daļa skolēnu vientulību skolā izjūt bieži, proti, 7,5% skolēnu norāda, ka bieži jūtas vientuļi savā skolā, bet 3,4% skolēnu – ka vientuļi jūtas visu laiku. Vientulības sajūtas atšķirības starp kontroles un eksperimentālās grupas skolām nenovēro ($p = 0,852$) (sk. 3.11. att.).

3.11. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) pētījuma grupās, vērtējot vientulības sajūtu savā skolā skalā no “nemaz” līdz “visu laiku”

Skolā pieredzēts bulings saistās ar lielāku varbūtību skolēnam justies vientuļi skolā. 16,7 % skolēnu, kuri cietuši no bulinga, vientulības sajūtu izjūt bieži un 9,4% – visu laiku, turpretim no tiem, kuri nav cietuši no bulinga, bieži vientulību izjūt 5,2% skolēnu, bet visu laiku – 1,9% skolēnu (sk. 3.12. att.).

3.12. attēls. Skolēnu, kuri skolā jūtas vientuļi, īpatsvars (%) atkarībā no skolā pieredzēta vai nepieredzēta bulinga

Skolēnu atbildes uz jautājumu par vientulības sajūtu skolā tika kategorizētas divās grupās, lai varētu veikt stratificēto analīzi pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona. Atbildē “jā” iekļauti atbilžu varianti “bieži” un “visu laiku”, bet atbildē “nē” – atbilžu varianti “nemaz” un “dažreiz”. Salīdzinājumā pēc **dzimuma** ir redzams, ka meitenes vientulību skolā izjūt biežāk nekā zēni – attiecīgi 12,5% meiteņu un 9,3% zēnu. Savukārt salīdzinājumā pēc **klases**, kurā skolēns mācās, un **teritorijas**, kurā atrodas skola, būtiskas atšķirības nenovēro. Latvijas reģionu salīdzinājumā augstākie vientulības izjūtas rādītāji ir skolēniem Zemgalē (12,0%) un Vidzemē (11,9%) (sk. 3.4. tab.).

3.4. tabula. Skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) kontroles un eksperimentālajā grupā, vērtējot vientulības sajūtu savā skolā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Vientulības sajūta		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	2780	90,8	3977	90,7	6757	90,7
	Jā	283	9,2	409	9,3	692	9,3
Meitenes	Nē	2712	87,6	4046	87,4	6758	87,5
	Jā	384	12,4	585	12,6	969	12,5
Klašu grupa							
4.–6. klase	Nē	2654	88,8	4296	89,4	6950	89,2
	Jā	335	11,2	509	10,6	844	10,8
7.–9. klase	Nē	2838	89,5	3727	88,5	6565	88,9
	Jā	332	10,5	485	11,5	817	11,1
Teritorija							
Lauki	Nē	2083	88,5	1812	89,0	3895	88,7
	Jā	272	11,5	224	11,0	496	11,3
Pilsēta	Nē	3409	89,6	6211	89,0	9620	89,2
	Jā	395	10,4	770	11,0	1165	10,8
Reģions							
Kurzeme	Nē	788	91,2	954	91,8	1742	91,5
	Jā	76	8,8	85	8,2	161	8,5
Latgale	Nē	902	91,5	1194	89,3	2096	90,2
	Jā	84	8,5	143	10,7	227	9,8
Rīga	Nē	1143	90,1	2519	88,3	3662	88,9
	Jā	125	9,9	334	11,7	459	11,1
Vidzeme	Nē	939	87,9	1881	88,2	2820	88,1
	Jā	129	12,1	251	11,8	380	11,9
Zemgale	Nē	1720	87,2	1475	89,1	3195	88,0
	Jā	253	12,8	181	10,9	434	12,0

3.5. Skolēnu vērtējums par savu skolu un to, kā tajā jūtas

Skolēnu vērtējums par savu skolu un to, kā tajā jūtas, tika noskaidrots, iegūstot skolēnu atbildes uz vairākiem apgalvojumiem. Iespējamie atbilžu varianti pie katra no apgalvojumiem bija: “es pilnīgi nepiekrītu”, “es nedaudz nepiekrītu”, “nezinu”, “es nedaudz piekrītu” un “es pilnīgi piekrītu”. Tālāk atbildes tika kategorizētas trīs grupās, apvienojot atbilžu variantus “es pilnībā piekrītu” un “es nedaudz piekrītu” kā atbildi “piekrītu”, un atbilžu variantus “es pilnībā nepiekrītu” un “es nedaudz nepiekrītu” kā atbildi “nepiekrītu”.

Vislielākais “nepiekrītu” atbilžu īpatsvars ir pie apgalvojumiem “mūsu klasē ir pierasts palīdzēt viens otram” (šim apgalvojumam nepiekrīt 19,4% skolēnu), “esmu priecīgs būt savā klasē” (nepiekrīt 15,1% skolēnu) un “man patīk tas, kā es jūtos savā skolā” (šim apgalvojumam nepiekrīt 15,0% skolēnu) (sk. 3.5. tab.).

Salīdzinot kontroles un eksperimentālo grupu, būtiskas atšķirības skolēnu vērtējumos par savu skolu un to, kā tajā jūtas, nenovēro, izņemot vērtējumu par to, vai viņu klasē ir pierasts palīdzēt viens otram. Šim apgalvojumam pētījuma kontroles un eksperimentālajās grupās atšķirības novēro atsevišķās atbilžu kategorijās. Kontroles grupā lielāks bērnu īpatsvars piekrīt šim apgalvojumam salīdzinājumā ar skolēniem eksperimentālajā grupā (references kategorija “nepiekrītu”).

3.5. tabula. Skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā vērtējumā par savu skolu un to, kā tajā jūtas

Apgalvojums	Vērtējums	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Es skolā jūtos droši	Nepiekrītu	1136	11,9	1731	12,2	2867	12,1
	Piekrītu	6503	68,4	9716	68,4	16219	68,4
	Nezinu	1872	19,7	2754	19,4	4626	19,5
Es esmu priecīgs būt savā klasē	Nepiekrītu	1377	14,5	2211	15,6	3588	15,1
	Piekrītu	6486	68,2	9541	67,2	16027	67,6
	Nezinu	1648	17,3	2447	17,2	4095	17,3
Es jūtos pieņemts skolā tāds, kāds es esmu	Nepiekrītu	1333	14,0	1979	13,9	3312	14,0
	Piekrītu	6279	66,0	9293	65,5	15572	65,7
	Nezinu	1898	20,0	2925	20,6	4823	20,3
Mūsu klasē ir pierasts palīdzēt viens otram	Nepiekrītu	1770	18,6	2827	19,9	4597	19,4
	Piekrītu	5941	62,5	8561	60,3	14502	61,2
	Nezinu	1800	18,9	2813	19,8	4613	19,5
Man patīk tas, kā es jūtos savā skolā	Nepiekrītu	1432	15,1	2130	15,0	3562	15,0
	Piekrītu	6200	65,2	9188	64,7	15388	64,9
	Nezinu	1879	19,8	2881	20,3	4760	20,1
Mani klases biedri pieņem mani tādu, kāds es esmu	Nepiekrītu	1370	14,4	2128	15,0	3498	14,8
	Piekrītu	5996	63,0	8774	61,8	14770	62,3
	Nezinu	2144	22,5	3295	23,2	5439	22,9

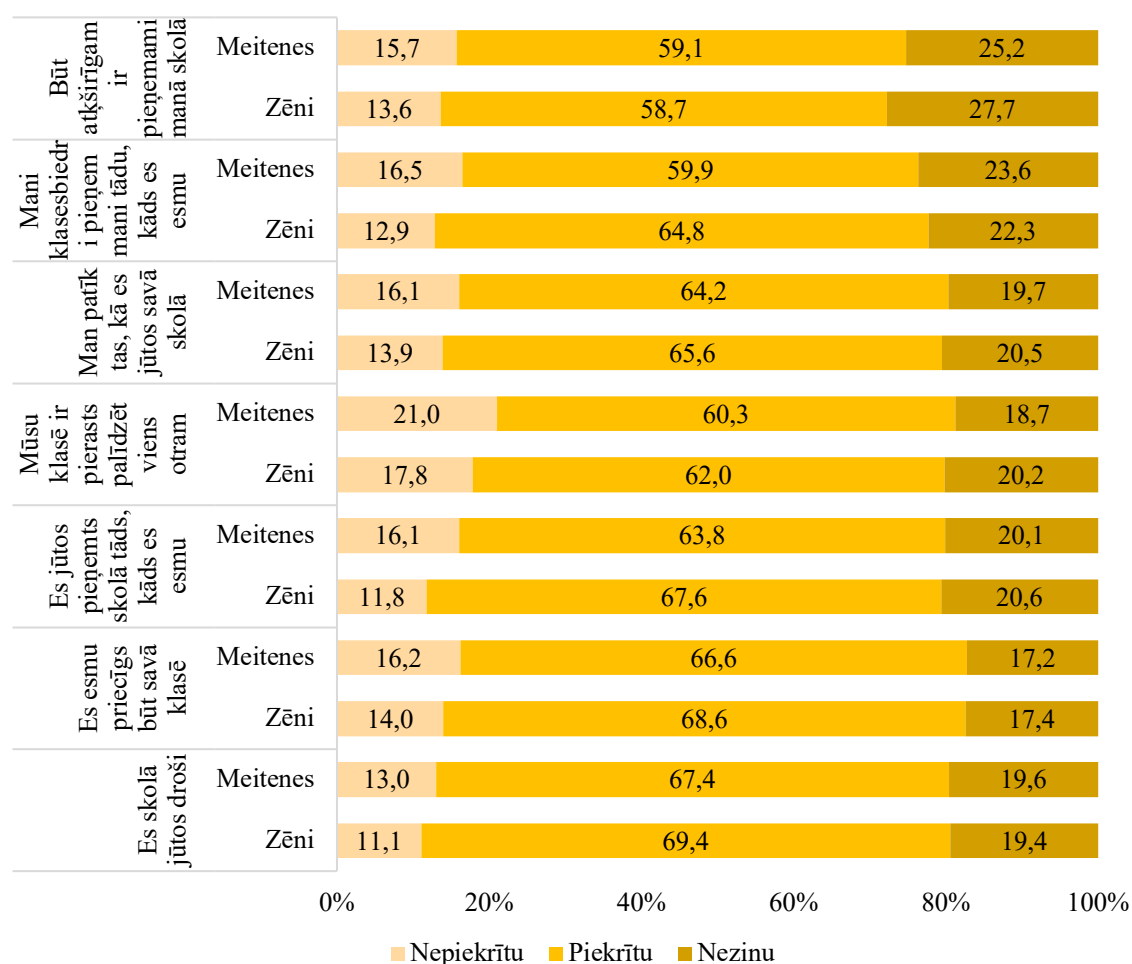
3.5. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.5. tabulas turpinājums

Apgalvojums	Vērtējums	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Būt atšķirīgam ir pieņemami manā skolā	Nepiekrītu	1406	14,8	2074	14,6	3480	14,7
	Piekrītu	5546	58,3	8414	59,3	13960	58,9
	Nezinu	2558	26,9	3709	26,1	6267	26,4

Meitenes vērtējumos par savu skolu biežāk nekā zēni nepiekrīt anketā norādītajiem apgalvojumiem. Piemēram, tam, ka skolā viņš vai viņa jūtas pieņemts skolā tāds, kāds ir, nepiekrīt 16,2% meiteņu un 11,8% zēnu. Arī citiem apgalvojumiem novērojams, ka lielāks īpatsvars meiteņu, salīdzinājumā ar zēniem, nepiekrīt apgalvojumam par savu skolu (sk. att. Nr. 3.13).

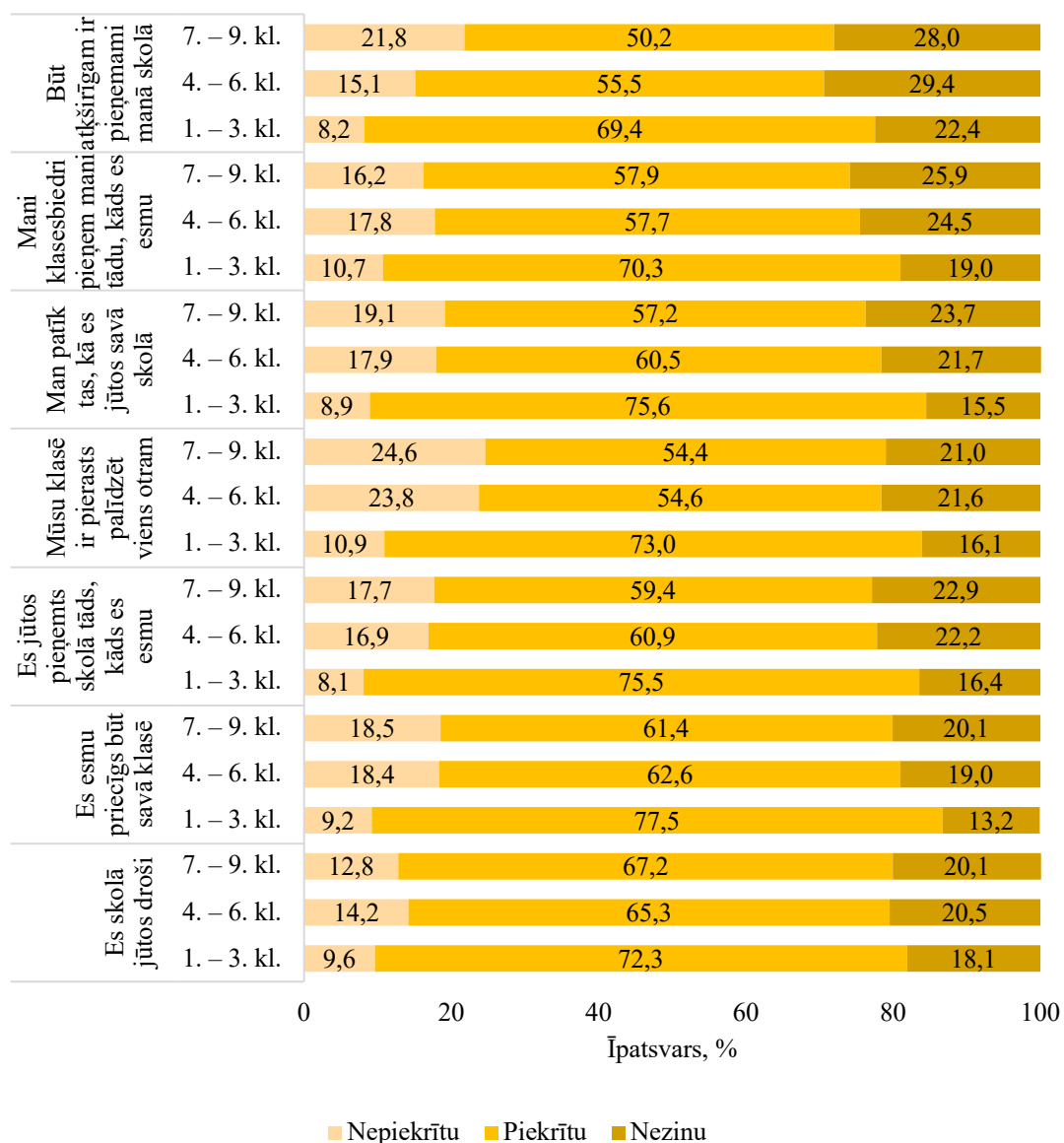
3.13. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par savu skolu un to, kā tajā jūtas, grupās sadalījumā pēc dzimuma

Vērtējumi par savu skolu mainās arī sadalījumā pa klašu grupām. Pirmo trīs klašu skolēnu, kuri nepiekrīt apgalvojumiem par savu skolu, īpatsvars ir krietni mazāks nekā lielāko klašu skolēniem. Piemēram, vērtējumam par to, vai būt atšķirīgam ir pieņemami manā skolā, nepiekrīt 8,2% 1.–3. klašu skolēnu, 15,1% 4.–6. klašu skolēnu, bet vecākajās

klasēs šim apgalvojumam nepiekrīt jau aptuveni piektā daļa – 21,8% – skolēnu. Citiem vērtējumiem par savu skolu novēro atšķirības starp pirmo klašu un 4.–9. klašu skolēniem (sk. 3.14. att.).

3.14. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par savu skolu un to, kā tajā jūtas, sadalījumā pa klašu grupām

Sadalījumā pēc teritorijas (pilsēta vai lauki), kurā skola atrodas, būtiskas atšķirības skolēnu vērtējumā par savu skolu un to, kā tajā jūtas, nenovēroja. Atsevišķos apgalvojumos ir vērojamas atšķirības Latvijas reģionu griezumā. Piemēram, apgalvojumam “es skolā jūtos droši” visvairāk piekrīt skolēni Latgalē – 74,5% skolēnu, bet zemākais skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt šim apgalvojumam, ir Zemgales reģionā – 65,9% skolēnu. Savstarpēji salīdzinot skolēnu vērtējumus pa Latvijas reģioniem, Latgales reģionā kopumā ir vislielākais skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt visiem pozitīvajiem apgalvojumiem par savu skolu un to, kā tajā jūtas. Zemākais skolēnu īpatsvars, kuri piekrīt apgalvojumiem, ir Zemgales reģionā (sk. 3.6. tab.).

3.6. tabula. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par savu skolu un to, kā tajā jūtas, grupās sadalījumā pēc reģioniem

Apgalvojums	Vērtējums	Kurzeme	Latgale	Rīga	Vidzeme	Zemgale
Es skolā jūtos droši	Nepiekrītu	11,7	9,0	12,7	12,3	13,1
	Piekrītu	67,6	74,5	67,3	69,4	65,9
	Nezinu	20,7	16,4	20,1	18,3	21,0
Es esmu priecīgs būt savā klasē	Nepiekrītu	15,2	12,4	15,2	15,4	16,4
	Piekrītu	67,1	71,5	67,3	68,9	64,9
	Nezinu	17,7	16,1	17,5	15,8	18,7
Es jūtos pieņemts skolā tāds, kāds es esmu	Nepiekrītu	13,8	11,3	13,7	14,9	15,1
	Piekrītu	65,3	68,7	66,1	65,1	64,2
	Nezinu	21,0	20,0	20,2	20,0	20,7
Mūsu klasē ir pierasts palīdzēt viens otram	Nepiekrītu	17,7	17,4	19,9	20,3	20,1
	Piekrītu	62,4	65,8	59,0	62,0	59,8
	Nezinu	19,9	16,9	21,1	17,6	20,1
Man patīk tas, kā es jūtos savā skolā	Nepiekrītu	14,5	12,2	15,4	14,7	16,7
	Piekrītu	64,9	70,8	64,1	65,5	62,0
	Nezinu	20,6	17,0	20,5	19,8	21,3
Mani klasesbiedri pieņem mani tādu, kāds es esmu	Nepiekrītu	15,0	12,3	14,5	15,4	15,8
	Piekrītu	62,2	64,9	61,8	63,2	60,7
	Nezinu	22,8	22,8	23,7	21,4	23,5
Būt atšķirīgam ir pieņemami manā skolā	Nepiekrītu	13,6	11,9	14,6	16,2	15,6
	Piekrītu	59,1	63,2	58,8	58,4	56,8
	Nezinu	27,4	24,9	26,5	25,4	27,6

3.6. Skolēnu vērtējums par skolotāju un vecāku vai aizbildņu attieksmi pret bulingu

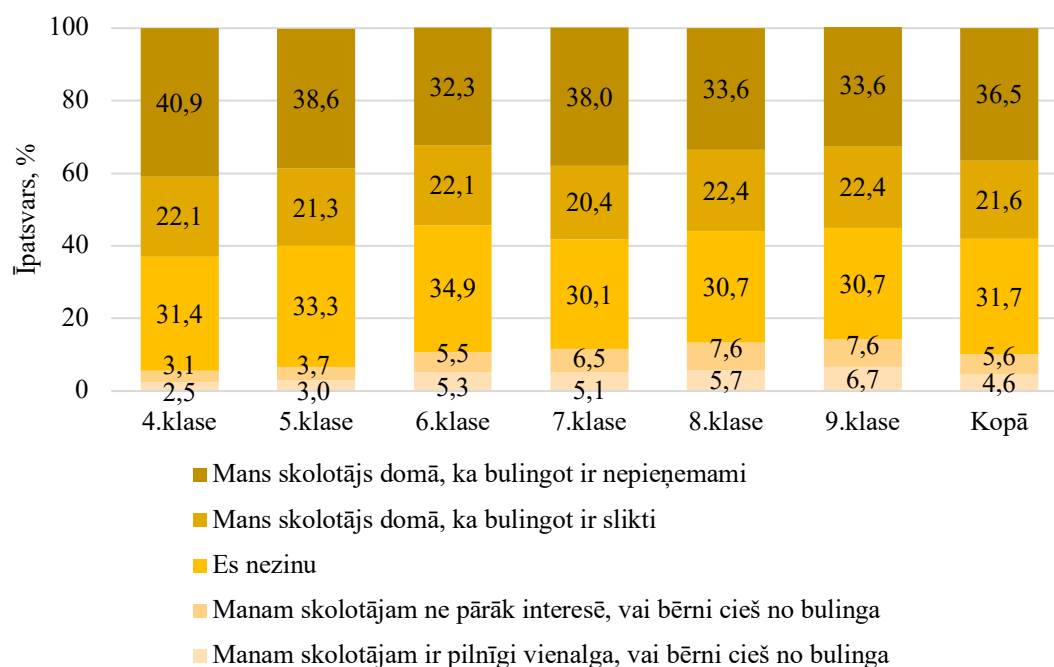
Jautājumi par to, kāda ir skolotāju un vecāku vai aizbildņu attieksme pret bulingu, ir uzdoti skolēniem, sākot no 4. klases. Jautājumā par skolotāju attieksmi pret bulingu aptuveni puse skolēnu norāda, ka viņu skolotāji domā, ka bulingot ir nepieņemami vai slikti. Dzimumstratificētā analīze parāda skolēnu vērtējuma atšķirības. Meitenes biežāk uzskata, ka skolotāji bulingu vērtē kā nepieņemamu vai sliktu, kā arī meitenes biežāk nekā zēni uzskata, ka skolotāji var daudz ko darīt bulinga mazināšanai. Tomēr vērtējumā par to, cik daudz skolotāji ir darījuši bulinga mazināšanai, izteiktas dzimumatšķirības nenovēro. Vērtējumā par vecāku attieksmi pret bulingu meitenes daudz vairāk nekā zēni domā, ka viņu vecāki bulingošanu uzskata par sliktu vai nepieņemamu (sk. 3.7. tab.).

3.7. tabula. Skolēnu īpatsvars (%) dzimuma grupās vērtējumā par skolotāju un vecāku (aizbildņu) attieksmi pret bulingu

Jautājums	Zēns	Meitene	Kopā
Ko, pēc Tavām domām, par bulingu domā Tavs skolotājs?			
Manam skolotājam ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	6,5	2,8	4,6
Manam skolotājam ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	4,9	6,3	5,6
Es nezinu	36,0	27,6	31,7
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir slikti	20,4	22,7	21,6
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir nepieņemami	32,2	40,6	36,5
Cik daudz skolotājs var darīt, lai samazinātu bulingu?			
Ļoti maz vai neko	9,7	5,3	7,5
Maz ko	10,6	9,3	9,9
Nedaudz	23,7	25,3	24,5
Daudz ko	37,3	42,2	39,8
Ļoti daudz	18,7	18,0	18,3
Cik daudz Tavs skolotājs ir darījis, lai mazinātu bulingu šī gada laikā?			
Ļoti maz vai neko	14,3	10,6	12,4
Maz ko	10,1	11,2	10,7
Nedaudz	26,0	27,5	26,8
Daudz ko	36,1	37,8	37,0
Ļoti daudz	13,5	12,9	13,2
Ko par bulingu domā Tavi vecāki (vai aizbildņi)?			
Viņiem ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	4,0	1,8	2,9
Viņiem ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	3,4	3,5	3,5
Es nezinu	31,6	20,7	26,0
Viņi uzskata, ka bulingot ir slikti	32,5	31,7	32,1
Viņi uzskata, ka bulingot ir pilnīgi nepieņemami	28,5	42,4	35,6

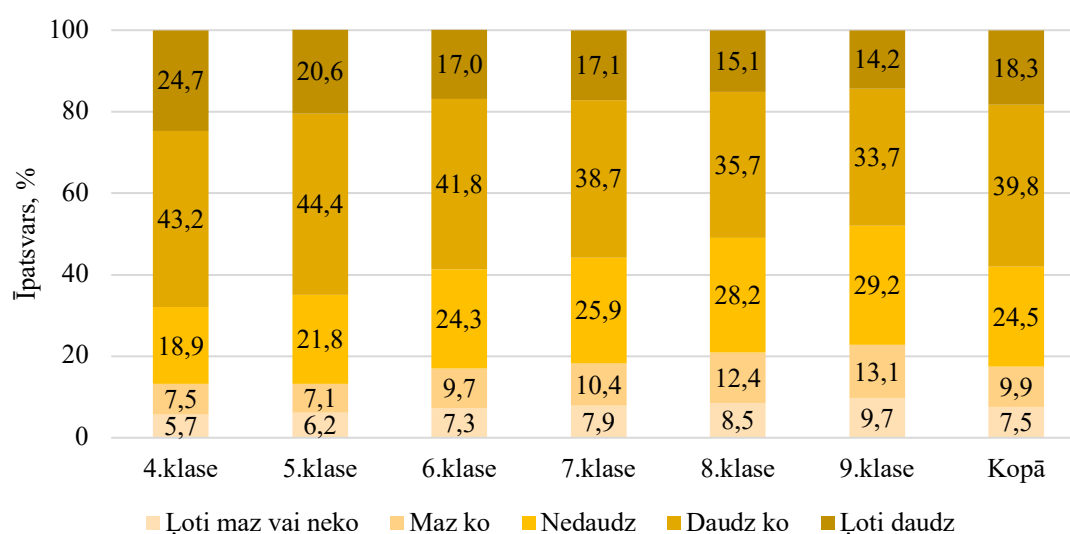
Skolēniem kļūstot vecākiem, pieaug to skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka viņu skolotājam ne pārāk interesē tas, vai bērni cieš no bulinga vai arī ir pilnīgi vienaldzīgi pret to. Piemēram, 4. klasē tikai 3,1% skolēnu norāda, ka viņu skolotājiem neinteresē tas, vai bērni cieš no bulinga, un 2,5% skolēnu norāda, ka skolotājam ir vienalga tas, vai bērni cieš no bulinga, turpretim 9. klasē skolēnu īpatsvars ar šādiem uzskatiem pieaug attiecīgi līdz 7,6% un 6,7% skolēnu (sk. 3.15. att.). Skolēnu vērtējums par skolotāju attieksmi pret bulingu pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā būtiski neatšķiras ($p = 0,075$).

3.15. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par skolotāju attieksmi pret bulingu klašu grupās

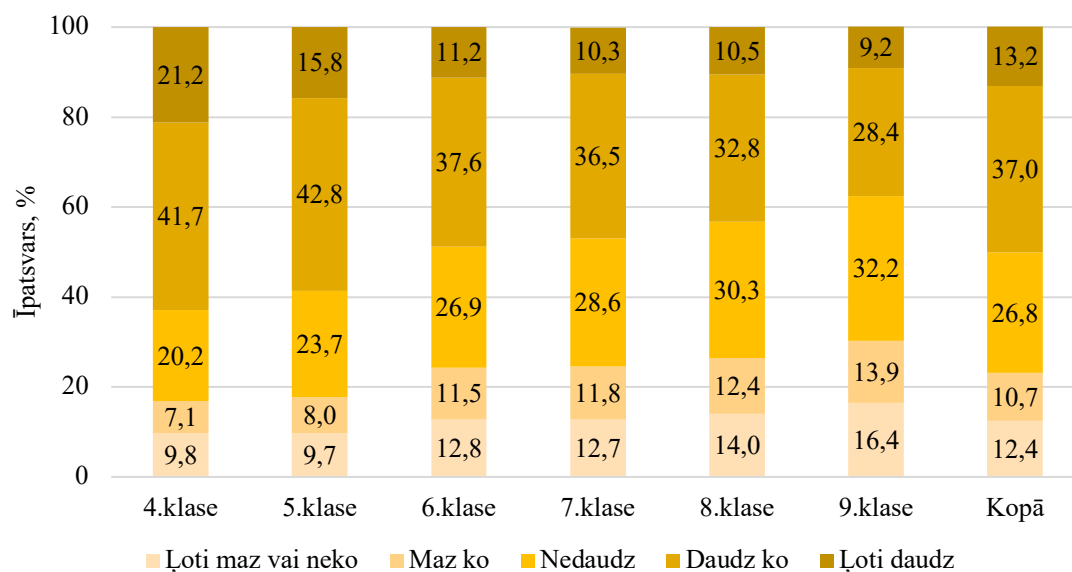
Skolēnu vērtējums par to, cik daudz skolotājs var darīt, lai mazinātu bulingu, atšķiras salīdzinājumā pa klasēm. Skolēniem kļūstot vecākiem, pieaug to skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka skolotājs bulinga mazināšanai var darīt maz vai ļoti maz (sk. 3.16. att.). Pētījuma kontroles un eksperimentālās grupas salīdzinājums jautājumā par skolēnu vērtējumu saistībā ar to, cik daudz skolotājs var darīt, lai mazinātu bulingu, būtiski neatšķiras ($p = 0,914$).

3.16. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) klašu grupās vērtējumā par to, cik daudz skolotājs var darīt, lai mazinātu bulingu

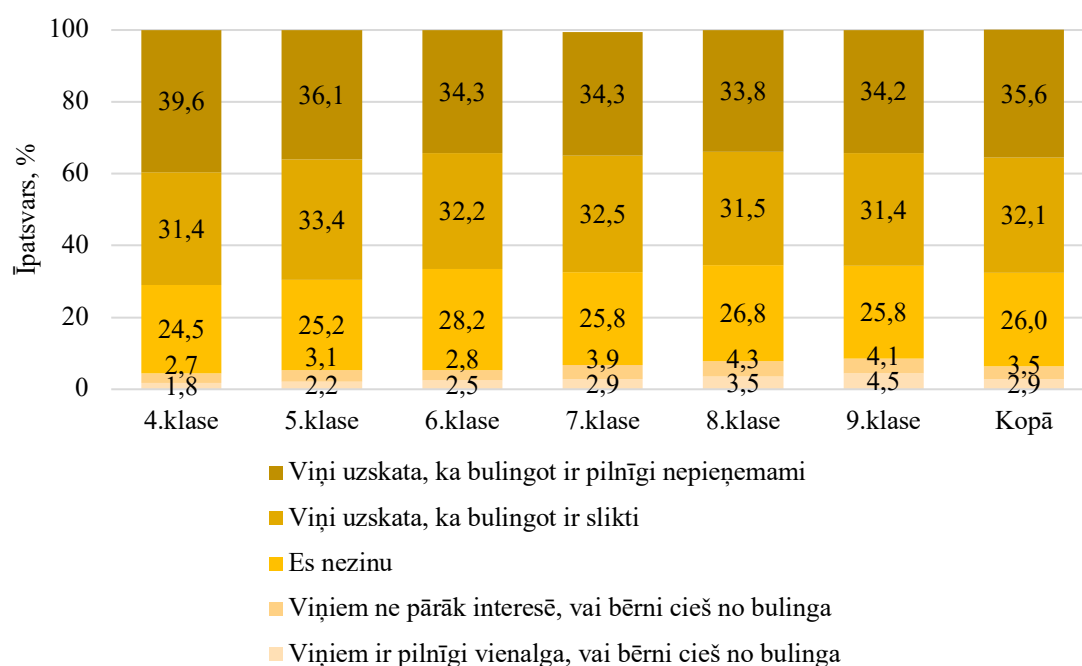

Tāpat kā vērtējumā par to, ko skolotājs var darīt, lai mazinātu bulingu, arī skolēnu vērtējums par to, ko skolotājs ir darījis, lai mazinātu bulingu, atšķiras skolēniem jaunākajās un vecākajās klasēs. Kā redzams 3.17. attēlā, vecākajās klasēs pieaug to skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka skolotājs bulinga mazināšanai ir darījis maz vai ļoti maz. Pētījuma kontroles un eksperimentālās grupas salīdzinājums parāda, ka starp grupām nav būtisku atšķirību ($p = 0,222$).

3.17. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) klašu grupās vērtējumā par to, cik daudz skolotājs ir darījis, lai mazinātu bulingu

3.18. attēls. Skolēnu īpatsvars (%) klašu grupās vērtējumā par vecāku vai aizbildņu attieksmi pret bulingu grupās

Lielākā daļa skolēnu norāda, ka viņu vecāki vai aizbildņi uzskata bulingošanu par pilnīgi nepieņemamu vai sliktu. Salīdzinājumā pēc skolēna vecuma ir redzams, ka vecāki skolēni biežāk norāda, ka viņu vecākiem vai aizbildņiem ne pārāk interesē vai ir vienalga par to, ka bērni cieš no bulinga (sk. 3.18. att.).

Salīdzinājumā pēc teritorijas, kurā atrodas skola, ir redzams, ka lielāks īpatsvars pilsētas skolu skolēnu uzskata, ka viņu skolotājam ir vienalga vai neinteresē tas, ka skolēni cieš no bulinga skolā. Attiecīgi arī nedaudz lielāks īpatsvars lauku teritorijas skolu skolēnu ir norādījuši, ka viņu skolotājs ir daudz vai ļoti daudz ko darījis, lai mazinātu bulingu skolā (sk. 3.8. tab.).

3.8. tabula. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par skolotāju un vecāku (aizbildņu) attieksmi pret bulingu lauku un pilsētas teritorijās

Jautājums	Lauki	Pilsēta	Kopā
Ko, pēc Tavām domām, par bulingu domā Tavs skolotājs?			
Manam skolotājam ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	4,0	4,9	4,6
Manam skolotājam ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	4,6	6,0	5,6
Es nezinu	31,7	31,7	31,7
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir slikti	22,9	21,1	21,6
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir nepieņemami	36,7	36,3	36,5
Cik daudz skolotājs var darīt, lai samazinātu bulingu?			
Ļoti maz vai neko	7,2	7,5	7,5
Maz ko	9,8	10,0	9,9
Nedaudz	24,7	24,5	24,5
Daudz ko	40,0	39,7	39,8
Ļoti daudz	18,3	18,3	18,3
Cik daudz Tavs skolotājs ir darījis, lai mazinātu bulingu šī gada laikā?			
Ļoti maz vai neko	11,9	12,6	12,4
Maz ko	9,8	11,0	10,7
Nedaudz	27,1	26,6	26,8
Daudz ko	37,2	36,9	37,0
Ļoti daudz	14,1	12,8	13,2
Ko par bulingu domā Tavi vecāki (vai aizbildņi)?			
Viņiem ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	2,6	3,0	2,9
Viņiem ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	3,5	3,5	3,5
Es nezinu	26,5	25,9	26,1
Viņi uzskata, ka bulingot ir slikti	32,7	31,8	32,1
Viņi uzskata, ka bulingot ir pilnīgi nepieņemami	34,8	35,9	35,6

Latvijas reģionu salīdzinājumā ir vērojamas atšķirības. Proporcioniāli visvairāk skolēnu, kuri uzskata, ka viņu skolotāji bulingu vērtē kā sliktu vai nepieņemamu, ir Kurzemē un Latgalē. Šajos reģionos skolēni biežāk arī norādījuši, ka viņu skolotājs ir darījis daudz vai ļoti daudz, lai mazinātu bulingu skolā (sk. 3.9. tab.).

3.9. tabula. Skolēnu īpatsvars (%) vērtējumā par skolotāju un vecāku (aizbildņu) attieksmi pret bulingu reģionos

Jautājums	Kurzeme	Latgale	Rīga	Vidzeme	Zemgale
Ko, pēc Tavām domām, par bulingu domā Tavs skolotājs?					
Manam skolotājam ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	4,7	3,7	4,9	5,1	4,5
Manam skolotājam ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	3,7	6,3	5,9	6,1	5,4
Es nezinu	29,8	31,2	32,9	31,3	32
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir slikti	24,7	20,9	21,3	21,2	21,2
Mans skolotājs domā, ka bulingot ir nepieņemami	37,1	38,0	35,1	36,3	36,9
Cik daudz skolotājs var darīt, lai samazinātu bulingu?					
Ļoti maz vai neko	7,3	7,0	7,4	7,8	7,6
Maz ko	8,5	9,0	10,9	11,5	8,7
Nedaudz	24,6	21,3	25,7	25,9	24,0
Daudz ko	41,2	42,1	38,5	38,9	39,9
Ļoti daudz	18,4	20,6	17,5	15,9	19,9
Cik daudz Tavs skolotājs ir darījis, lai mazinātu bulingu šī gada laikā?					
Ļoti maz vai neko	11,8	13,1	12,4	12,2	12,5
Maz ko	8,6	9,1	12,1	11,2	10,7
Nedaudz	25,9	24,9	28,8	28,8	24,2
Daudz ko	40,0	39,3	35,2	35,4	37,3
Ļoti daudz	13,7	13,6	11,5	12,4	15,3
Ko par bulingu domā Tavi vecāki (vai aizbildņi)?					
Viņiem ir pilnīgi vienalga, vai bērni cieš no bulinga	2,9	2,8	3,0	2,8	2,8
Viņiem ne pārāk interesē, vai bērni cieš no bulinga	3,2	4,1	3,1	3,4	3,6
Es nezinu	24,7	26,8	25,4	25,9	28,2
Viņi uzskata, ka bulingot ir slikti	33,7	31,1	31,1	33,3	31,8
Viņi uzskata, ka bulingot ir pilnīgi nepieņemami	35,5	35,2	37,4	34,6	34,6

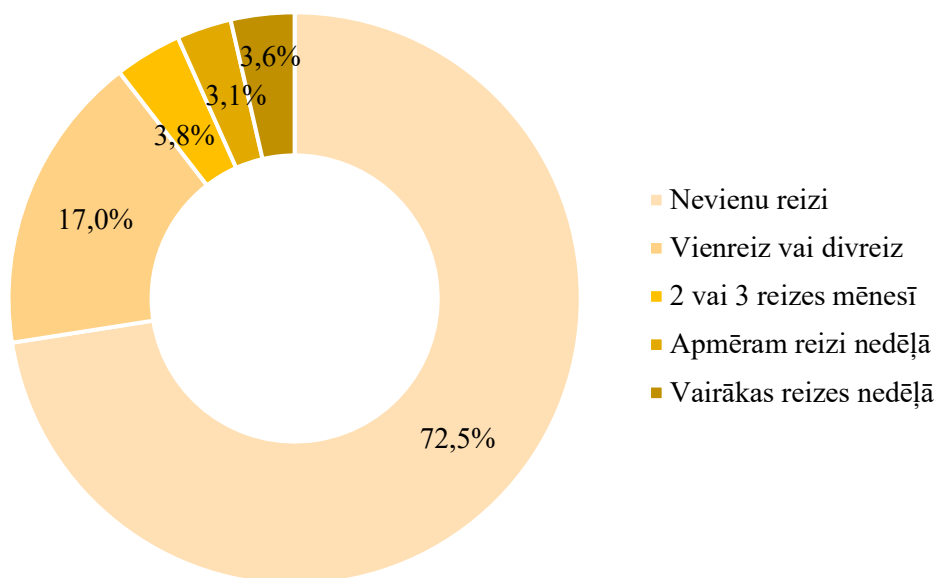
Izvērtējot atšķirības skolēnu vērtējumā par vecāku vai aizbildņu attieksmi pret bulingu pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā, būtiskas atšķirības nenovēro ($p = 0,954$).

3.7. Skolēnu pieredze ar nepatīkamu pieskārienu vai piezīmju saņemšanu

Skolēnu pieredzes noskaidrošanai par nepatīkamu pieskārienu vai piezīmju saņemšanu viņiem, sākot no 4. klases, tika uzdoti trīs jautājumi: 1) “Vai pēdējo pāris mēnešu laikā skolā Tu esi piedzīvojis fizisku tuvošanos vai pieskārienus, kas Tev liek justies neērti vai par ko Tu satraucies?”; 2) “Vai pēdējo pāris mēnešu laikā Tu skolā esi dzirdējis nepatīkamas piezīmes vai esi ticis apsaukāts Tava ķermeņa vai seksualitātes dēļ?”; un 3) “Vai no saviem skolasbiedriem esi saņēmis īsziņas vai zvanus, kas saistīti ar dzimumu vai seksualitāti un kas bija nepiedienīgi, vai lika Tev satraukties?”. Sīkākai datu analīzei stratās skolēnu atbildes uz šiem jautājumiem tika kategorizētas. Atbilstoši Olveusa bulinga definīcijai par apstiprinošu atbildi uz jautājumu tika uzskatīta tāda atbilde, ja skolēns bija norādījis, ka pieredzējis šādu notikumu 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk.

Uz jautājumu par pēdējo pāris mēnešu laikā savā skolā piedzīvoto fizisku tuvošanos vai pieskārieniem, kas skolēniem likuši justies neērti vai satraukties, 3,6% skolēnu norādīja, ka ar ko tādu saskaras ļoti bieži – vairākas reizes nedēļā, 3,1% – apmēram reizi nedēļā, bet 3,8% skolēnu šādu izturēšanos pieredzējuši aptuveni 2 vai 3 reizes mēnesī (sk. 3.19. att.).

3.19. attēls. Skolēnu, kuri pēdējo pāris mēnešu laikā savā skolā ir pieredzējuši fizisku tuvošanos vai pieskārienus, kas viņiem līcis justies neērti vai satraukties, īpatsvars (%)

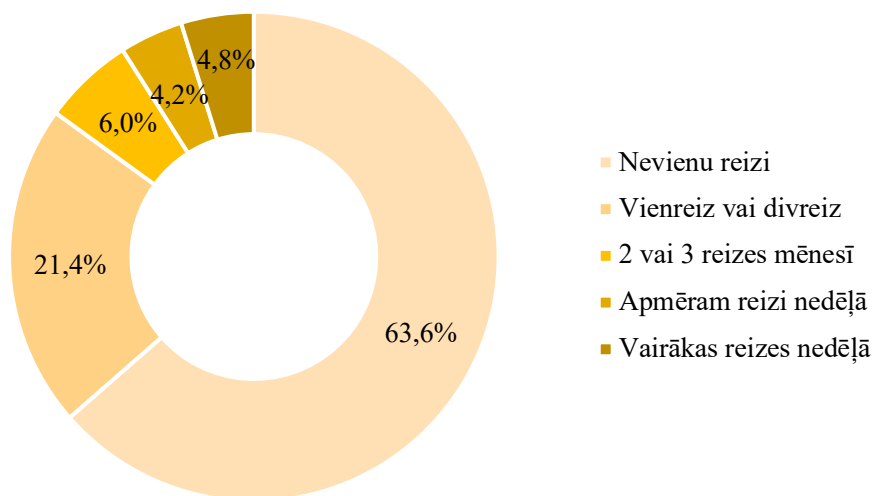
Salīdzinājumā pa **dzimumiem** ir redzams, ka zēni skolā neērtu vai nepatīkamu fizisku tuvošanos vai pieskārienus pieredzējuši nedaudz biežāk nekā meitenes – attiecīgi 11,9% zēnu un 8,9% meiteņu. 4.–6. klases skolēni šādu pieredzi ir atzīmējuši nedaudz biežāk nekā 7.–9. klases skolēni, attiecīgi 11,4% un 9,4%. Skolēnu. Atšķirības pēc **teritorijas**, kurā atrodas skola, nenovēro. Arī attiecībā uz piederību **reģionam** būtiskas atšķirības nenovēro, tikai nedaudz augstāks īpatsvars ir atzīmēts Zemgales (11,1%) un Latgales (10,8%) skolās (sk. 3.10. tab.).

3.10. tabula. Skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā atkarībā no skolā pieredzētas neērtas vai nepatīkamas fiziskas tuvošanās vai pieskārieniem sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Skolā pieredzēta neērtā vai nepatīkama fiziska tuvošanās vai pieskārieni		Kontroles grupa		Eksperimentālajā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	2683	87,6	3877	88,4	6560	88,1
	Jā	380	12,4	507	11,6	887	11,9
Meitenes	Nē	2806	90,6	4230	91,4	7036	91,1
	Jā	290	9,4	400	8,6	690	8,9
Klašu grupa							
4.–6. klase	Nē	2618	87,6	4290	89,3	6908	88,6
	Jā	371	12,4	514	10,7	885	11,4
7.–9. klase	Nē	2871	90,6	3817	90,7	6688	90,6
	Jā	299	9,4	393	9,3	692	9,4
Teritorija							
Lauki	Nē	2096	89,0	1841	90,5	3937	89,7
	Jā	259	11,0	193	9,5	452	10,3
Pilsēta	Nē	3393	89,2	6266	89,8	9659	89,6
	Jā	411	10,8	714	10,2	1125	10,4
Reģions							
Kurzeme	Nē	767	88,8	947	91,1	1714	90,1
	Jā	97	11,2	92	8,9	189	9,9
Latgale	Nē	879	89,1	1194	89,3	2073	89,2
	Jā	107	10,9	143	10,7	250	10,8
Rīga	Nē	1135	89,5	2566	90,0	3701	89,9
	Jā	133	10,5	285	10,0	418	10,1
Vidzeme	Nē	958	89,7	1924	90,2	2882	90,1
	Jā	110	10,3	208	9,8	318	9,9
Zemgale	Nē	1750	88,7	1476	89,2	3226	88,9
	Jā	223	11,3	179	10,8	402	11,1

Nepatīkamas piezīmes vai apsūkāšanos ķermeņa vai seksualitātes dēļ pēdējo mēnešu laikā savā skolā vairākas reizes nedēļā ir dzirdējuši 4,8% skolēnu, apmēram reizi nedēļā – 4,2% skolēnu, bet 2 vai 3 reizes mēnesī – 6,0% skolēnu (sk. 3.20. att.).

3.20. attēls. Skolēnu, kuri pēdējo pāris mēnešu laikā savā skolā ir dzirdējuši nepatīkamas piezīmes vai tikuši apsaukti ķermeņa vai seksualitātes dēļ, īpatsvars (%)

Meitenes biežāk (16,2%) nekā **zēni** (13,8%) skolā dzirdējušas nepatīkamas piezīmes vai apsaukšanās ķermeņa vai seksualitātes dēļ vismaz 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk. Sadalījumā pēc **klasēm** un **teritorijas**, kurā skola atrodas, atšķirības nenovēro. Sadalījumā pa Latvijas **reģioniem** ir redzams, ka nedaudz augstāks īpatsvars skolēnu, kas dzirdējuši šādas piezīmes vismaz 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk, ir Vidzemē (16,2%) un Zemgalē (15,9%) (sk. 3.11. tab.).

3.11. tabula. Skolēnu, kuri skolā dzirdējuši nepatīkamas piezīmes vai apsaukšanās ķermeņa vai seksualitātes dēļ, skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Skolā dzirdētas nepatīkamas piezīmes vai apsaukšanās ķermeņa vai seksualitātes dēļ		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Nē	2623	85,6	3795	86,5	6418	86,2
	Jā	440	14,4	591	13,5	1031	13,8
Meitenes	Nē	2611	84,3	3864	83,4	6475	83,8
	Jā	485	15,7	767	16,6	1252	16,2
Klašu grupa							
4.–6. klase	Nē	2528	84,6	4100	85,3	6628	85,0
	Jā	461	15,4	705	14,7	1166	15,0
7.–9. klase	Nē	2706	85,4	3559	84,5	6265	84,9
	Jā	464	14,6	653	15,5	1117	15,1
Teritorija							
Lauki	Nē	2005	85,1	1704	83,7	3709	84,5
	Jā	350	14,9	332	16,3	682	15,5
Pilsēta	Nē	3229	84,9	5955	85,3	9184	85,2
	Jā	575	15,1	1026	14,7	1601	14,8

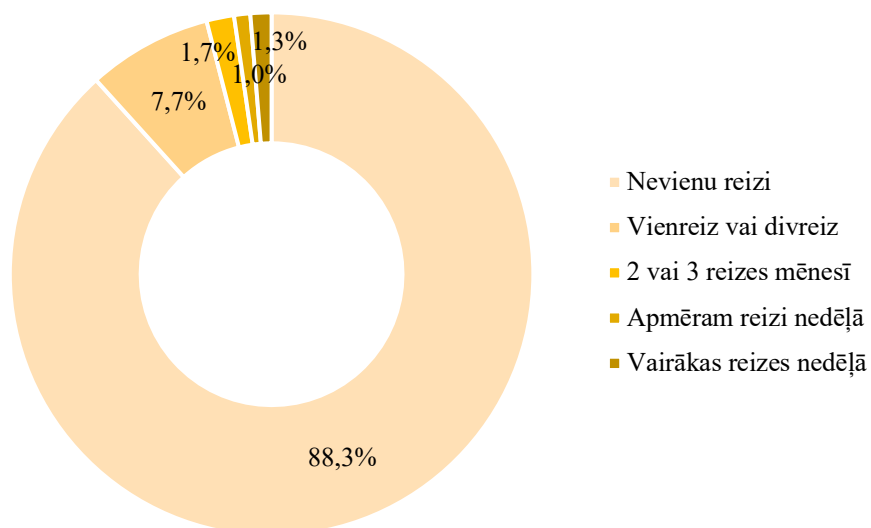
3.11. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.11. tabulas turpinājums

Skolā dzirdētas nepatīkamas piezīmes vai apsūkāšanās ķermeņa vai seksualitātes dēļ		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Reģions							
Kurzeme	Nē	754	87,3	883	85	1637	86
	Jā	110	12,7	156	15	266	14
Latgale	Nē	850	86,2	1172	87,7	2022	87
	Jā	136	13,8	165	12,3	301	13
Rīga	Nē	1077	84,9	2425	85	3502	85
	Jā	191	15,1	428	15	619	15
Vidzeme	Nē	884	82,8	1797	84,3	2681	83,8
	Jā	184	17,2	335	15,7	519	16,2
Zemgale	Nē	1669	84,6	1382	83,5	3051	84,1
	Jā	304	15,4	274	16,5	578	15,9

Attiecībā uz jautājumu “Vai no skolasbiedriem esi saņēmis īsziņas vai zvanus, kas saistīti ar dzimumu vai seksualitāti un kas bija nepiedienīgi, vai lika Tev satraukties”, lielākā daļa skolēnu (88,3%) norādījuši, ka nav tādus saņēmuši. Ņemot vērā nelielo skaitu skolēnu, kuri atbildējuši, ka saņēmuši šādas īsziņas vai zvanus 2 vai 3 reizes mēnesī vai biežāk, šis jautājums sīkāk stratās netika analizēts. Atbilžu sadalījums uz šo jautājumu redzams 3.21. attēlā.

3.21. attēls. Skolēnu, kuri pēdējo pāris mēnešu laikā ir saņēmuši īsziņas vai zvanus, kas saistīti ar dzimumu vai seksualitāti un kas bijuši nepiedienīgi vai likuši satraukties, īpatsvars (%)

3.8. Skolēnu vērtējums par vienlīdzīgu izturēšanos skolā

Skolas personāla vienlīdzīgas attieksmes noskaidrošanai skolēniem tika vaicāts, vai viņi domā, ka skolas darbinieki pret visiem izturas vienlīdzīgi – neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām. Kopumā 44,8% skolēnu uzskata, ka skolas personāls izturas vienlīdzīgi, 19,6% uzskata, ka nē – tā nav, bet 35,6% nebija pārliecināti. Atšķirības šajā jautājumā starp pētījuma kontroles un eksperimentālo grupu nav būtiskas ($p = 0,979$).

Datu analīze stratās par to, vai skolas personāls pret visiem skolā izturas vienlīdzīgi, liecina, ka lielāks īpatsvars **zēnu** (21,5%) salīdzinājumā ar **meitenēm** (17,7%) uzskata, ka skolas personāls neizturas pret visiem vienlīdzīgi. Skolēniem pieaugot, nedaudz palielinās arī to skolēnu īpatsvars, kuri uzskata, ka skolā nav vienlīdzīga attieksme pret visiem, attiecīgi tā domā 18,2% skolēnu 4.–6. **klasē** un 21,0% skolēnu 7.–9. klasē. Atkarībā no **teritorijas**, kurā atrodas skola, atšķirības šajos vērtējumos nenovēro, bet Latvijas **reģionu** datu analīzē ir redzams, ka salīdzinājumā ar pārējiem reģioniem Rīgā (20,7%) un Zemgalē (19,7%) ir nedaudz augstāks īpatsvars skolēnu, kuri uzskata, ka skolas personāls neizturas pret visiem vienlīdzīgi (sk. 3.12. tab.).

Skolēnu domu noskaidrošanai par vienlīdzīgu izturēšanos skolēnu vidū tika vaicāts, vai skolēni domā, ka skolēni viņu skolā pret visiem izturas vienlīdzīgi, t. i., neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām. Kopumā 28,4% skolēnu uzskata, ka skolēni izturas vienlīdzīgi, 32,3% uzskata, ka nē, bet 39,3% nebija pārliecināti. Atšķirības šajā jautājumā starp pētījuma kontroles un eksperimentālo grupu nav būtiskas ($p = 0,166$).

Dzimumu atšķirības skolēnu vērtējumā par to, vai skolēni viņu skolā viens pret otru izturas vienlīdzīgi, nav izteiktas: 31,6% zēnu un 33,0% meiteņu uzskata, ka skolēni neizturas viens pret otru vienlīdzīgi. Salīdzinot **klašu grupas**, ir redzams, ka lielāks īpatsvars skolēnu, kuri uzskata, ka skolēni neizturas savstarpēji vienlīdzīgi, ir lielākajās klasēs, attiecīgi tā domā 35,2% skolēnu 7.–9. klasē un 29,6% skolēnu 4.–6. klasē. Atšķirības atkarībā no tā, vai skola atrodas pilsētas vai lauku **teritorijā**, arī nenovēro. Sadalījumā pēc Latvijas **reģioniem** novērojams, ka nedaudz lielāks īpatsvars skolēnu, kuri uzskata, ka skolasbiedri neizturas viens pret otru vienlīdzīgi, ir Rīgā (34,6% skolēnu), Vidzemē (33,4% skolēnu) un Zemgalē (33,1% skolēnu) (sk. 3.13. tab.).

3.12. tabula. Skolēnu vērtējums par to, vai skolas personāls izturas pret visiem vienlīdzīgi, skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Skolas personāla vienlīdzīga attieksme pret visiem skolā		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Jā	1443	47,1	2017	46,1	3460	46,5
	Nē	666	21,8	933	21,3	1599	21,5
	Neesmu drošs	953	31,1	1425	32,6	2378	32,0
Meitenes	Jā	1323	42,7	2011	43,5	3334	43,2
	Nē	537	17,3	829	17,9	1366	17,7
	Neesmu drošs	1236	39,9	1786	38,6	3022	39,1

3.12. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.12. tabulas turpinājums

Skolas personāla vienlīdzīga attieksme pret visiem skolā		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Klašu grupa							
4.–6. klase	Jā	1373	45,9	2162	45,1	3535	45,4
	Nē	541	18,1	876	18,3	1417	18,2
	Neesmu drošs	1075	36,0	1758	36,7	2833	36,4
7.–9. klase	Jā	1393	44,0	1866	44,4	3259	44,2
	Nē	662	20,9	886	21,1	1548	21,0
	Neesmu drošs	1114	35,2	1453	34,6	2567	34,8
Teritorija							
Lauki	Jā	1102	46,8	951	46,8	2053	46,8
	Nē	450	19,1	401	19,7	851	19,4
	Neesmu drošs	803	34,1	681	33,5	1484	33,8
Pilsēta	Jā	1664	43,8	3077	44,2	4741	44,0
	Nē	753	19,8	1361	19,5	2114	19,6
	Neesmu drošs	1386	36,4	2530	36,3	3916	36,4
Reģions							
Kurzeme	Jā	401	46,4	487	47,0	888	46,7
	Nē	166	19,2	195	18,8	361	19,0
	Neesmu drošs	297	34,4	355	34,2	652	34,3
Latgale	Jā	524	53,1	720	54,0	1244	53,6
	Nē	183	18,6	252	18,9	435	18,8
	Neesmu drošs	279	28,3	361	27,1	640	27,6
Rīga	Jā	511	40,3	1187	41,7	1698	41,3
	Nē	253	20,0	598	21,0	851	20,7
	Neesmu drošs	504	39,7	1063	37,3	1567	38,1
Vidzeme	Jā	428	40,1	910	42,7	1338	41,9
	Nē	228	21,4	377	17,7	605	18,9
	Neesmu drošs	411	38,5	842	39,5	1253	39,2
Zemgale	Jā	902	45,7	724	43,8	1626	44,8
	Nē	373	18,9	340	20,6	713	19,7
	Neesmu drošs	698	35,4	590	35,7	1288	35,5

3.13. tabula. Skolēnu vērtējums par to, vai skolēni pret visiem skolā izturas vienlīdzīgi, skolēnu skaits (n) un īpatsvars (%) pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Skolēni pret visiem skolā izturas vienlīdzīgi		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Dzimums							
Zēni	Jā	1028	33,6	1402	32,1	2430	32,7
	Nē	950	31,1	1399	32,0	2349	31,6
	Neesmu drošs	1081	35,3	1573	36,0	2654	35,7
Meitenes	Nē	746	24,1	1124	24,3	1870	24,2
	Jā	986	31,8	1563	33,8	2549	33,0
	Neesmu drošs	1364	44,1	1939	41,9	3303	42,8
Klašu grupa							
4.–6. klase	Jā	933	31,2	1390	29,0	2323	29,8
	Nē	855	28,6	1446	30,2	2301	29,6
	Neesmu drošs	1200	40,2	1959	40,9	3159	40,6
7.–9. klase	Jā	841	26,6	1136	27,0	1977	26,8
	Nē	1081	34,1	1516	36,1	2597	35,2
	Neesmu drošs	1245	39,3	1553	36,9	2798	38,0
Teritorija							
Lauki	Jā	687	29,2	581	28,6	1268	28,9
	Nē	715	30,4	669	32,9	1384	31,6
	Neesmu drošs	951	40,4	782	38,5	1733	39,5
Pilsēta	Jā	1087	28,6	1945	27,9	3032	28,2
	Nē	1221	32,1	2293	32,9	3514	32,6
	Neesmu drošs	1494	39,3	2730	39,2	4224	39,2
Reģions							
Kurzeme	Jā	252	29,2	338	32,6	590	31,1
	Nē	253	29,3	289	27,9	542	28,5
	Neesmu drošs	358	41,5	410	39,5	768	40,4
Latgale	Jā	354	35,9	459	34,4	813	35,1
	Nē	276	28,0	391	29,3	667	28,8
	Neesmu drošs	356	36,1	483	36,2	839	36,2
Rīga	Jā	365	28,8	739	26,0	1104	26,8
	Nē	404	31,9	1018	35,8	1422	34,6
	Neesmu drošs	499	39,4	1090	38,3	1589	38,6

3.13. tabulas turpinājums nākamajā lappusē

3.13. tabulas turpinājums

Skolēni pret visiem skolā izturas vienlīdzīgi		Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā	
		n	%	n	%	n	%
Vidzeme	Jā	278	26,1	552	25,9	830	26,0
	Nē	356	33,4	712	33,4	1068	33,4
	Neesmu drošs	432	40,5	865	40,6	1297	40,6
Zemgale	Jā	525	26,6	438	26,5	963	26,6
	Nē	647	32,8	552	33,4	1199	33,1
	Neesmu drošs	800	40,6	664	40,1	1464	40,4

4. Secinājumi

1. Vismaz vienu reizi pēdējo pāris mēnešu laikā **bulingu** ir pieredzējuši 40,2% skolēnu un vismaz 2 vai 3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā bulingu pieredzējuši 22,4% skolēnu. Vairums cietušo ir bulingoti īslaicīgi – nedēļu vai divas. Dzimuma un skolas teritoriālās piederības ziņā bulinga izplatības rādītāji neatšķiras. Bulinga prevalence mazinās, pieaugot skolēnu vecumam. Augstāki bulinga rādītāji vērojami Kurzemē un Zemgalē.
2. **Pāridarīšanas** prevalence pēdējo pāris mēnešu laikā (veikta kaut reizi) kopumā ir 34,0%. Vismaz 2 vai 3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā citus bulingojuši 11,3% aptaujāto. Vairāk bulingotāju ir zēnu un jaunāko klašu skolēnu vidū. Teritoriālas un reģionālas atšķirības šajā jautājumā netiek novērotas.
3. **Kontroles grupā** ir augstāks no bulinga vairākas reizes nedēļā cietušo skolēnu īpatsvars un augstāks pāridarītāju īpatsvars nekā **eksperimentālajā grupā**. Šī atrade jāņem vērā, analizējot KiVa monitoringa pētījuma rezultātus pēc KiVa ieviešanas.
4. No **kiberbulinga** kaut reizi pēdējo pāris mēnešu laikā cietuši kopumā 21,8% skolēnu. Dzimuma un teritoriālajās grupās atšķirības nenovēro. Kiberbulinga prevalence ir augstāka jaunākajā klašu grupā, kā arī Zemgalē un Latgalē.
5. No skolēniem, kuri ir cietuši no bulinga, 56,8% ir par to **kādam teikuši**. Visbiežāk skolēni par šo pieredzi ir izstāstījuši savai mammai, tētim vai citam pieaugušajam mājās. Zēni biežāk informē skolotāju, savukārt meitenes – vecākus vai citus mājiniekus. Skolotāju informēšana sarūk, skolēniem pieaugot.
6. Skolā **vientuļi** bieži vai visu laiku jūtas 10,9% skolēnu. Pieredzēts bulings saistās ar lielāku varbūtību, ka skolēns jutīsies skolā vientuļi. Vientulības rādītāji ir augstāki meitenēm un skolēniem Zemgalē un Vidzemē. Klašu grupās un teritoriāli atšķirības nenovēro.
7. Ka viņu klasē **nav pierasts palīdzēt viens otram**, apgalvo 19,4% skolēnu, 15,1% skolēnu **nav priecīgi būt savā klasē**, bet 15,0% skolēnu ziņo, ka viņiem **nepatīk, kā viņi jūtas savā skolā**. Savos vērtējumos par skolu kritiskākas ir meitenes, vecāko klašu un Zemgales skolēni. Teritoriāli atšķirības nenovēro.
8. Tikai puse skolēnu norāda, ka viņu **skolotājiem bulings šķiet nepieņemams**. 17,4% skolēnu uzskata, ka **skolotājs maz vai neko nevar darīt**, lai bulingu mazinātu. 67,7% skolēnu uzskata, ka viņu **vecāki uzskata bulingu par nepieņemamu**. Kritiskāki pret skolotāju attieksmi pret bulingu ir zēni un vecāko klašu skolēni.
9. Pēdējo pāris mēnešu laikā savā skolā **fizisku tuvošanos vai pieskārienus**, kas likuši justies neērti vai satraukties, ir pieredzējuši 27,5% skolēnu. Šāda pieredze ar lielāku īpatsvaru ir zēniem, jaunāko klašu, kā arī Zemgales un Latgales skolēniem. Teritoriālas atšķirības nenovēro.
10. **Nepatīkamas piezīmes vai apsaukšanos** ķermeņa vai seksualitātes dēļ pēdējo mēnešu laikā savā skolā ir dzirdējuši 36,4% skolēnu. Šāda pieredze ar lielāku īpatsvaru ir meitenēm, kā arī Vidzemes un Zemgales skolēniem. Vecuma un teritoriālās piederības ziņā atšķirības nenovēro.
11. **Īsziņas vai zvanus, kas saistīti ar dzimumu** vai seksualitāti, kas bija nepiedienīgi vai lika satraukties no skolasbiedriem, ir saņēmuši 11,7% skolēnu.
12. Ka **skolas personāls izturas vienlīdzīgi** neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām, uzskata 44,8% skolēnu. Kritiskāki pret skolas personāla attieksmi ir zēni un vecāko klašu, kā arī Rīgas un Zemgales skolēni. Teritoriālas atšķirības nenovēro.
13. Tikai 28,4% skolēnu uzskata, ka **skolēni savā starpā izturas vienlīdzīgi** neatkarīgi no dzimuma, seksuālās orientācijas, ādas krāsas, tautības, ticības, fiziskajām vai mentālajām īpašībām. Kritiskāki pret citu skolēnu attieksmi ir vecāko klašu, Rīgas, Vidzemes un Zemgales skolēni. Dzimuma un teritoriālajās grupās atšķirības nenovēro.

5. Priekšlikumi

1. Pētījuma rezultāti liecina, ka bulings joprojām ir ļoti aktuāla problēma Latvijas skolās, tādēļ ir nepieciešams ieviest sistēmisku un ilgtspējīgu pieeju bulinga mazināšanai skolās. Apzinoties, ka bulings ir kompleksa problēma, svarīgi tā risināšanā ir aptvert gan cietušos, gan pāridarītājus, gan bulinga novērotājus jeb lieciniekus.
2. Randomizēts, kontrolēts eksperimentālais intervences pētījums ir uzskatāms par objektīvāko pētījuma plānojumu, kas mūsdienās sniedz vislabākos pierādījumus. Antibulinga programmas izvērtēšana ar eksperimentāla intervences pētījuma palīdzību līdz šim Latvijā nav veikta. Citās valstīs veiktajos eksperimentālajos pētījumos par antibulinga programmu īstenošanu skolu vidē rezultāti ir atšķirīgi, tādēļ ir būtiski veikt pētījumu tieši Latvijas populācijā, lai varētu spriest par antibulinga programmas KiVa noderību un atbilstību Latvijas sabiedrības vajadzībām.
3. Pirmreizējās skolu aptaujas rezultātos bulinga un pāridarīšanas izplatības rādītāji pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā lielākoties ir līdzīgi, tomēr ne visās atbilžu kategorijās. Lai sekmīgi izvērtētu antibulinga programmas KiVa intervences panākto efektu nākamā mācību gada beigās, svarīgi ir ņemt vērā sākotnējās bulinga un pāridarīšanas izplatības rādītāju atšķirības pētījuma grupās.
4. Bulinga profilakses un agrīnās intervences programmas KiVa izvērtēšana randomizētā, kontrolētā eksperimentālajā pētījumā veidos pamatu uz pierādījumiem balstītu lēmumu pieņemšanai par bulinga mazināšanu Latvijas izglītības iestādēs un veicinās Latvijas skolēnu labbūtību. Būtiski ir nodrošināt pētniecības pamatprincipiem atbilstošu pētījuma turpinājumu.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Axford, N., Bjornstad, G., Clarkson, S., Ukoumunne, O. C., Wrigley, Z., Matthews, J., Berry, V., & Hutchings, J. (2020). The Effectiveness of the KiVa Bullying Prevention Program in Wales, UK: Results from a Pragmatic Cluster Randomized Controlled Trial. *Prevention science. Official Journal of the Society for Prevention Research*, 21(5), 615–626. <https://doi.org/10.1007/s11121-020-01103-9>
2. Brochado, S., Soares, S., & Fraga, S. (2017). A Scoping Review on Studies of Cyberbullying Prevalence Among Adolescents. *Trauma, Violence & Abuse*, 18(5), 523–531. <https://doi.org/10.1177/1524838016641668>
3. Bjereld, Y., Augustine, L., Turner, R., Löfstedt, P., & Ng, K. (2022). The association between self-reported psychosomatic complaints and bullying victimisation and disability among adolescents in Finland and Sweden. *Scandinavian Journal of Public Health*, 14034948221089769. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/14034948221089769>
4. Chester, K. L., Spencer, N. H., Whiting, L., & Brooks, F. M. (2017). Association Between Experiencing Relational Bullying and Adolescent Health-Related Quality of Life. *The Journal of School Health*, 87(11), 865–872. <https://doi.org/10.1111/josh.12558>
5. Cosma, A., Walsh, S. D., Chester, K. L., Callaghan, M., Molcho, M., Craig, W., & Pickett, W. (2020). Bullying victimization: time trends and the overlap between traditional and cyberbullying across countries in Europe and North America. *International Journal of Public Health*, 65(1), 75–85. <https://doi.org/10.1007/s00038-019-01320-2>
6. Evans-Lacko, S., Takizawa, R., Brimblecombe, N., King, D., Knapp, M., Maughan, B., & Arseneault, L. (2017). Childhood bullying victimization is associated with use of mental health services over five decades: a longitudinal nationally representative cohort study. *Psychological Medicine*, 47(1), 127–135. <https://doi.org/10.1017/S0033291716001719>
7. Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell Systematic Reviews*, 17(2), e1143. <https://doi.org/10.1002/cl2.1143>
8. Garandeau, C. F., Laninga-Wijnen, L., & Salmivalli, C. (2022). Effects of the KiVa Anti-Bullying Program on Affective and Cognitive Empathy in Children and Adolescents. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology : the official journal for the Society of Clinical Child and Adolescent Psychology, American Psychological Association, Division 53*, 51(4), 515–529. <https://doi.org/10.1080/15374416.2020.1846541>
9. Garmy, P., Hansson, E., Vilhjálmsdóttir, R., & Kristjánssdóttir, G. (2019a). Bullying, pain and analgesic use in school-age children. *Acta Paediatrica (Oslo, Norway : 1992)*, 108(10), 1896–1900. <https://doi.org/10.1111/apa.14799>
10. Garmy, P., Hansson, E., Vilhjálmsdóttir, R., & Kristjánssdóttir, G. (2019b). Bullying and Pain in School-Aged Children and Adolescents: A Cross-Sectional Study. *SAGE Open Nursing*, 5, 2377960819887556. <https://doi.org/10.1177/2377960819887556>
11. Hansson, E., Garmy, P., Vilhjálmsdóttir, R., & Kristjánssdóttir, G. (2020). Bullying, health complaints, and self-rated health among school-aged children and adolescents. *The Journal of International Medical Research*, 48(2), 300060519895355. <https://doi.org/10.1177/0300060519895355>
12. Holt, M. K., Vivolo-Kantor, A. M., Polanin, J. R., Holland, K. M., DeGue, S., Matjasko, J. L., Wolfe, M., & Reid, G. (2015). Bullying and suicidal ideation and behaviors: a meta-analysis. *Pediatrics*, 135(2), e496–e509. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-1864>
13. Hysing, M., Askeland, K. G., La Greca, A. M., Solberg, M. E., Breivik, K., & Sivertsen, B. (2021). Bullying Involvement in Adolescence: Implications for Sleep, Mental Health,

- and Academic Outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(17–18), NP8992–NP9014. <https://doi.org/10.1177/0886260519853409>
14. Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Poskiparta, E., Alanen, E., & Salmivalli, C. (2011). Going to scale: a nonrandomized nationwide trial of the KiVa antibullying program for grades 1–9. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(6), 796–805. <https://doi.org/10.1037/a0025740>
 15. Kärnä, A., Voeten, M., Little, T. D., Alanen, E., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2013). Effectiveness of the KiVa antibullying program: Grades 1–3 and 7–9. *Journal of Educational Psychology*, 105(2), 535–551.
 16. KiVa program (n.d.). Available: <https://www.kivaprogram.net/>
 17. Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073–1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>
 18. Latvijas universitāte, Izglītības un Zinātnes ministrija. (2019). Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2018 – pirmie rezultāti un secinājumi. <https://www.izm.gov.lv/lv/media/3427/download>
 19. Masiello, M. G., & Schroeder, D. (2014). A public health approach to bullying prevention. Washington, DC: American Public Health Association. <https://ajph.aphapublications.org/doi/book/10.2105/9780875530413>
 20. McKay, M. T., Cannon, M., Chambers, D., Conroy, R. M., Coughlan, H., Dodd, P., Healy, C., O'Donnell, L., & Clarke, M. C. (2021). Childhood trauma and adult mental disorder: A systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 143(3), 189–205. <https://doi.org/10.1111/acps.13268>
 21. Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). Bullying prevalence across contexts: a meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *The Journal of Adolescent Health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 55(5), 602–611. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.06.007>
 22. Moore, S. E., Norman, R. E., Suetani, S., Thomas, H. J., Sly, P. D., & Scott, J. G. (2017). Consequences of bullying victimization in childhood and adolescence: A systematic review and meta-analysis. *World Journal of Psychiatry*, 7(1), 60–76. <https://doi.org/10.5498/wjp.v7.i1.60>
 23. Mulvey, K. L., Gönültaş, S., Irdam, G., Carlson, R. G., DiStefano, C., & Irvin, M. J. (2021). School and Teacher Factors That Promote Adolescents' Bystander Responses to Social Exclusion. *Frontiers in Psychology*, 11, 581089. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.581089>
 24. Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). KiVa anti-bullying program in Italy: Evidence of effectiveness in a randomized control trial. *Prevention Science*, 17(8), 1012–1023.
 25. Olweus Bullying Prevention Program, b.d. <https://olweus.sites.clemson.edu/history.php>
 26. Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495–510. <https://doi.org/10.1007/BF03172807>
 27. Olweus D. (2003). *Bullying at School*. Oxford, UK: Blackwell Publishing, 7–60.
 28. Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80, 124–134. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01015.x>
 29. Olweus, D. (2012). Cyberbullying: An overrated phenomenon? *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 520–538.
 30. Olweus, D., & Limber, S. P. (2018). Some problems with cyberbullying research. *Current Opinion in Psychology*, 19, 139–143. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.04.012>
 31. Olweus, D., Limber, S. P., & Breivik, K. (2019). Addressing Specific Forms of Bullying: A Large-Scale Evaluation of the Olweus Bullying Prevention Program. *International Journal of Bullying Prevention* 1, 70–84. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00009-7>

32. Parris, L., Jungert, T., Thornberg, R., Varjas, K., Meyers, J., Grunewald, S., & Shriberg, D. (2020). Bullying bystander behaviors: The role of coping effectiveness and the moderating effect of gender. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 38–46. <https://doi.org/10.1111/sjop.12564>
33. Pudule, I., Velika, B., Grīnberga, D., Gobiņa, I., Villeruša, A., Kļaviņa-Makrecka, S., Bezborodovs, N. (2020). Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2017./2018. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. SPKC: Rīga.
34. Riffle, L. N., Kelly, K. M., Demaray, M. L., Malecki, C. E., Santuzzi, A. M., Rodriguez-Harris, D. J., & Emmons, J. D. (2021). Associations among bullying role behaviors and academic performance over the course of an academic year for boys and girls. *Journal of School Psychology*, 86, 49–63. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2021.03.002>
35. Sampasa-Kanyinga, H., Chaput, J. P., Hamilton, H. A., & Colman, I. (2018). Bullying involvement, psychological distress, and short sleep duration among adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 53(12), 1371–1380. <https://doi.org/10.1007/s00127-018-1590-2>
36. Smith, P. K., Cowie, H., Olafsson, R. F., Liefhoghe, A. P., Almeida, A., Araki, H., del Barrio, C., Costabile, A., Dekleva, B., Houndoumadi, A., Kim, K., Olafsson, R. P., Ortega, R., Pain, J., Pateraki, L., Schafer, M., Singer, M., Smorti, A., Toda, Y., Tomasson, H., ... Wenxin, Z. (2002). Definitions of bullying: a comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison. *Child Development*, 73(4), 1119–1133. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00461>
37. Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R., Slee, P. (eds.) (2000). *The Nature of School Bullying. A cross-national perspective*. London & New York: Routledge.
38. Solberg, M. E. and Olweus, D. (2003), Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggr. Behav.*, 29: 239–268. doi:10.1002/ab.10047
39. Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2014). Adult health outcomes of childhood bullying victimization: evidence from a five-decade longitudinal British birth cohort. *The American Journal of Psychiatry*, 171(7), 777–784. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13101401>
40. Tiiri, E., Uotila, J., Elonheimo, H., Sillanmäki, L., Brunstein Klomek, A., & Sourander, A. (2023). Bullying at 8 years and violent offenses by 31 years: the Finnish nationwide 1981 birth cohort study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 32(9), 1667–1678. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01964-1>
41. Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. , Löser F. (2012). School bullying as a predictor of violence later in life: A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5) , 405-418.
42. Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7, 27–56.
43. Vrijen, C., Wiertsema, M., Ackermans, M. A., van der Ploeg, R., & Kretschmer, T. (2021). Childhood and Adolescent Bullying Perpetration and Later Substance Use: A Meta-analysis. *Pediatrics*, 147(3), e2020034751. <https://doi.org/10.1542/peds.2020-034751>
44. Williford, A., Boulton, A., Noland, B., Little, T. D., Kärnä, A., & Salmivalli, C. (2012). Effects of the KiVa anti-bullying program on adolescents' depression, anxiety, and perception of peers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(2), 289–300.
45. Williford, A., Elledge, L. C., Boulton, A. J., DePaolis, K. J., Little, T. D., & Salmivalli, C. (2013). Effects of the KiVa antibullying program on cyberbullying and cybervictimization frequency among Finnish youth. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(6), 820–833.

46. World Health Organization. Regional Office for Europe. (2020). *Spotlight on Adolescent Health and Well-being*. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report. Volume 2. Key data.. World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/332104>.
47. Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: prevalence and school factors. *British Journal of Psychology (London, England : 1953)*, 92(Pt 4), 673–696. <https://doi.org/10.1348/000712601162419>

Pielikumi

1. pielikums. Bulinga izplatība pētījuma kontroles un eksperimentālajā grupā sadalījumā pēc dzimuma, klašu grupas, teritorijas un reģiona

Mainīgais	Atbilžu variants	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā		p
		n	%	n	%	n	%	
Dzimums								
Zēni	Nevienu	2833	59,6	4241	60,7	7074	60,2	< 0,001
	Vienreiz vai divreiz	792	16,7	1174	16,8	1966	16,7	
	2 vai 3 reizes mēnesī	414	8,7	587	8,4	1001	8,5	
	Apmēram reizi nedēļā	315	6,6	464	6,6	779	6,6	
	Vairākas reizes nedēļā	400	8,4	522	7,5	922	7,9	
Meitenes	Nevienu	2772	58,1	4367	60,3	7139	59,4	
	Vienreiz vai divreiz	907	19,0	1358	18,8	2265	18,9	
	2 vai 3 reizes mēnesī	420	8,8	589	8,1	1009	8,4	
	Apmēram reizi nedēļā	331	6,9	455	6,3	786	6,5	
	Vairākas reizes nedēļā	344	7,2	471	6,5	815	6,8	
Klašu grupa								
1.–3. klase	Nevienu	1602	47,6	2736	52,5	4338	50,6	< 0,001
	Vienreiz vai divreiz	806	24,0	1216	23,4	2022	23,6	
	2 vai 3 reizes mēnesī	377	11,2	547	10,5	924	10,8	
	Apmēram reizi nedēļā	281	8,4	346	6,6	627	7,3	
	Vairākas reizes nedēļā	298	8,9	362	7,0	660	7,7	
4.–6. klase	Nevienu	1731	57,8	2871	59,7	4602	59,0	
	Vienreiz vai divreiz	519	17,3	777	16,2	1296	16,6	
	2 vai 3 reizes mēnesī	265	8,9	390	8,1	655	8,4	
	Apmēram reizi nedēļā	223	7,4	384	8,0	607	7,8	
	Vairākas reizes nedēļā	256	8,6	386	8,0	642	8,2	

1. pielikuma turpinājums nākamajā lappusē

1. pielikuma turpinājums

Mainīgais	Atbilžu variants	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā		p
		n	%	n	%	n	%	
7.–9. klase	Nevienu	2272	71,7	3001	71,2	5273	71,4	< 0,001
	Vienreiz vai divreiz	374	11,8	539	12,8	913	12,4	
	2 vai 3 reizes mēnesī	192	6,1	239	5,7	431	5,8	
	Apmēram reizi nedēļā	142	4,5	189	4,5	331	4,5	
	Vairākas reizes nedēļā	190	6,0	245	5,8	435	5,9	
Teritorija								
Lauki	Nevienu	2067	57,3	2092	59,3	4159	58,3	0,004
	Vienreiz vai divreiz	679	18,8	648	18,4	1327	18,6	
	2 vai 3 reizes mēnesī	311	8,6	292	8,3	603	8,5	
	Apmēram reizi nedēļā	257	7,1	245	7,0	502	7,0	
	Vairākas reizes nedēļā	295	8,2	248	7,0	543	7,6	
Pilsēta	Nevienu	3538	59,8	6516	60,9	10054	60,5	
	Vienreiz vai divreiz	1020	17,2	1884	17,6	2904	17,5	
	2 vai 3 reizes mēnesī	523	8,8	884	8,3	1407	8,5	
	Apmēram reizi nedēļā	389	6,6	674	6,3	1063	6,4	
	Vairākas reizes nedēļā	449	7,6	745	7,0	1194	7,2	
Reģions								
Kurzeme	Nevienu	760	54,5	948	58,1	1708	56,4	< 0,001
	Vienreiz vai divreiz	280	20,1	305	18,7	585	19,3	
	2 vai 3 reizes mēnesī	142	10,2	148	9,1	290	9,6	
	Apmēram reizi nedēļā	97	7,0	111	6,8	208	6,9	
	Vairākas reizes nedēļā	115	8,2	121	7,4	236	7,8	
Latgale	Nevienu	956	65,8	1075	60,9	2031	63,1	
	Vienreiz vai divreiz	207	14,2	274	15,5	481	14,9	
	2 vai 3 reizes mēnesī	103	7,1	160	9,1	263	8,2	
	Apmēram reizi nedēļā	80	5,5	123	7,0	203	6,3	
	Vairākas reizes nedēļā	107	7,4	134	7,6	241	7,5	

1. pielikuma turpinājums nākamajā lappusē

1. pielikuma turpinājums

Mainīgais	Atbilžu variants	Kontroles grupa		Eksperimentālā grupa		Kopā		p
		n	%	n	%	n	%	
Rīga	Nevienu	1289	57,8	2952	59,9	4241	59,2	< 0,001
	Vienreiz vai divreiz	426	19,1	946	19,2	1372	19,2	
	2 vai 3 reizes mēnesī	177	7,9	379	7,7	556	7,8	
	Apmēram reizi nedēļā	169	7,6	341	6,9	510	7,1	
	Vairākas reizes nedēļā	168	7,5	313	6,3	481	6,7	
Vidzeme	Nevienu	898	60,1	2093	63,6	2991	62,5	
	Vienreiz vai divreiz	249	16,7	523	15,9	772	16,1	
	2 vai 3 reizes mēnesī	143	9,6	266	8,1	409	8,5	
	Apmēram reizi nedēļā	100	6,7	202	6,1	302	6,3	
	Vairākas reizes nedēļā	103	6,9	207	6,3	310	6,5	
Zemgale	Nevienu	1702	57,5	1540	59,1	3242	58,2	
	Vienreiz vai divreiz	537	18,1	484	18,6	1021	18,3	
	2 vai 3 reizes mēnesī	269	9,1	223	8,6	492	8,8	
	Apmēram reizi nedēļā	200	6,8	142	5,4	342	6,1	
	Vairākas reizes nedēļā	251	8,5	218	8,4	469	8,4	